

## Hot or Not i Varde

Side 10

## Brug planloven til at passe på kulturarven!

Side 15

## Biodiversitet: Hvad udad tabes skal indad vindes!

Side 16

**Leder:** Med en strategisk  
planlægning og en aktiv  
bypolitik kan bymidterne  
styrkes

Side 3

**Ønsker til planloven:**  
Skal være et redskab  
til grøn omstilling  
og mere natur

Side 12

Mere cykling er en  
gevinst for vores byer,  
klima og velfærd

Side 29

Seks kommuners arbejde  
med havvandsstigning  
og stormflod

Side 32

Turisterne  
kommer ... *VEL TILBAGE IGEN ...*  
– lad os lægge en plan!

Side 24

Sorgenfrivang  
– efterkrigstidens  
idealby

Side 30



## Planloven til eftersyn

Planloven har været sendt til evaluering og der er indsendt + 500 sider til Erhvervsstyrelsen. Byplanlaboratoriet peger i sit høringssvar bl.a. på, at bæredygtigt byggeri fremmes bedst ved både at ændre bygningsreglementet og lokalplankataloget i planloven, så der bliver stilet flere krav til selve byggeprocessen. Læs også om kulturarven, natur, biodiversitet m.m.

Side 12, 14, 15, 21 m.m.

## Leder

Side 3

## Nyt fra netværket

Side 4

## Hot or Not i Varde

Side 10

## Nu skal planloven omskrives

Side 12

## Grøn norm for mere bynatur

Side 14

## Debat: Brug planloven til at passe på kulturarven!

Side 15

## Biodiversitet: Hvad udad tabes skal indad vindes!

Side 16

## Kommuneplanlægning for multifunktionel arealanvendelse

Side 18

## Ny rapport: Privat-offentlige bysamarbejder skaber varig værdi

Side 20

## Debat: Natur og klima skal ind i fremtidens planlov

Side 21

## Når lokalsamfundet holder hånden under den lokale købmandsbutik

Side 22

## Turisterne kommer – lad os lægge en plan!

Side 24

## Og turismeprisen går til ...

Side 26

## Debat: Mere cykling er en gevinst for vores byer, klima og velfærd

Side 29

## Sorgenfrivang – efterkrigstidens idealby

Side 30

## Seks kommuners arbejde med havvandsstigning og stormflod

Side 32

## Kan strategisk-fysiske udviklingsplaner få tre købstæder til at overleve både fremtiden og vandet?

Side 34

## Gør stationer til knudepunkter

Side 36

## Nye bestyrelsesmedlemmer

Side 38



## Turisterne kommer – lad os lægge en plan!

Hvordan ser fremtidens byer ud, når de nationale vækst mål for turismen er nået? Der er behov for, at vi ser på turismestrategierne, så væksten i turismen bliver til gavn for både borgere og besøgene. Sådan lyder budskabet i én af artiklerne i dette nummer.

Borgmestrene i Varde og Vordingborg bevidner i andre artikler, at der er en pris, når man er en succesfuld turistdestination. I Varde kan man starte med at holde i lange køer til stranden og i Vordingborg har man udfordringer med affald på Camønoen. Men det er småting sammenlignet med de positive effekter som turismen giver til lokalområderne.

Side 10, 24 og 26

” ... det er en tværministeriel opgave at skabe de bedste rammer for byerne.”

## Leder

# Det handler om byer

Danskerne er et handelsfolk, der ofte sætter lighedstegn mellem butikker og byliv. Og det gælder på alle skalaer. Vi mødes i provinsbyernes bykerner og slås for at holde liv i de butikker der er tilbage, vi omlægger forstadens butikcentre og vi går sammen for at opkøbe de lokale købmændsbutikker i landsbyerne. Borgere organiserer sig i disse år omkring deres butikker. I bladet her kan du læse om aktive borgere i så forskellige kommuner som Morsø, Thisted, Skive og Lyngby-Taarbæk. Men samtidig med, at de mest aktive borgere organiserer sig omkring emnet, og samtidig med, at der er stor politisk bevågenhed, så handler de danske forbrugere i stigende grad på nettet og i de store aflastningscentre udenfor bykernerne. I sidste ende handler det jo om forbrugeradfærd.

Ikke overraskende er min pointe, at planlægningen alligevel kan spille en central rolle. Kommunerne kan udlægge rammer, der enten favoriserer de små eller store butikker

– aflastningscentrene ved motorvejsudfletningerne eller butikkerne i provinsbyernes bymidter. Og de kan støtte udviklingen ved f.eks. at indgå privat-offentlige partnerskaber. Der findes en håndfuld rigtig gode eksempler i Danmark.

Man kan ikke vende udviklingen og få de gode gamle dage tilbage. Detailhandelsstrukturen har ændret sig, men med en strategisk planlægning og en aktiv bypolitik kan bymidterne styrkes. Selv med de bedste intentioner vil der komme flere tomme butikker, så man skal styrke handelslivet samtidig med, at man planlægger for at bruge nogle af arealerne til andre gode formål. Nogle byer skal have flere boliger, nogle skal have flere grønne områder, nogle byer kan styrke fællesskaber og kulturliv. Og nogle byer kan bruge deres kystsikring som løftestang, som det så smukt beskrives her i bladet. Og allerbedst er det, hvis der skabes synergi mellem de forskellige tiltag. Det er det, planlægning handler om.

En af pointerne i Byplanlaboratoriets hørings svar til evaluering af planloven er, at det er en tværministeriel opgave at skabe rammer for byerne. Den kan passende løftes med afsæt i erhvervsministerens annoncerede initiativ: Partnerskaber for levende Bymidter.

Lad os få samlet alle gode kræfter omkring den store udfordring, det er at omstille vores byer til fremtidens detailhandelsstruktur – og lad os så få en planlov, der i det mindste ikke spænder ben for de gode intentioner.



Ellen Højgaard Jensen, direktør  
for Dansk Byplanlaboratorium



## BYPLAN NYT

Byplan Nyt 1/2020 (18. årgang)

Redaktion  
Ellen Højgaard Jensen (ansv.)  
Michael Nørgaard  
Nyt fra Netværket og  
korrektur: Charlotte  
Odgaard Sjælland

Redaktionsadresse  
Dansk Byplanlaboratorium  
Rådhusstræde 6. 1. sal,  
1466 København K

Tlf.: 33 13 72 81  
Mail: [mn@byplanlab.dk](mailto:mn@byplanlab.dk)  
[www.byplanlab.dk](http://www.byplanlab.dk)

Annoncer  
[mn@byplanlab.dk](mailto:mn@byplanlab.dk)  
bestilles senest  
1.5 2020

Layout  
Anders Tornberg

Forside  
Pixabay

Oplag  
3.600

Tryk  
KLS PurePrint

ISSN  
1602-9038

Signerede artikler står for  
forfatterens regning, usigne-  
rede for den ansvarshavende  
redaktørs regning.

Byplan Nyt 2/2020  
udkommer 29.5 2020

# Nyt fra netværket



## Flere urner giver plads til rekreative zoner

Behovet for gravpladser på landets kirkegårde falder støt og roligt. Udviklingen er den samme i landets fire største byer. I takt med, at gravsteder nedlægges kan arealet omdannes til rekreative arealer og områder med vild natur. Sundby Kirkegård på Amager i København er som den første kirkegård delvist omdannet til park. Beslutningen blev truffet i 1980'erne. Så forandringen sker langsomt. Så langsomt at man ikke opdager det, hvis man ikke lige ved det.

Kilde: Politiken Byrum

## Den bæredygtige transport har det svært i hovedstadsområdet.

Københavns bymidte kan prale af en flot 6. plads i en sammenligning blandt europæiske byer, når det gælder andelen af bæredygtig transport. Værre ser det ud for Storkøbenhavn, der lander på en 17. plads. Skal Storkøbenhavn forbedre sin placering og dermed nedbringe udledningen af CO<sub>2</sub>, så kræver det en investering i fodgænger- og cykelvenlige byer centreret omkring kollektive trafikknudepunkter, der samtidig gør det lettere at komme på tværs af S-togsnettet.

Kilde: Ingeniøren

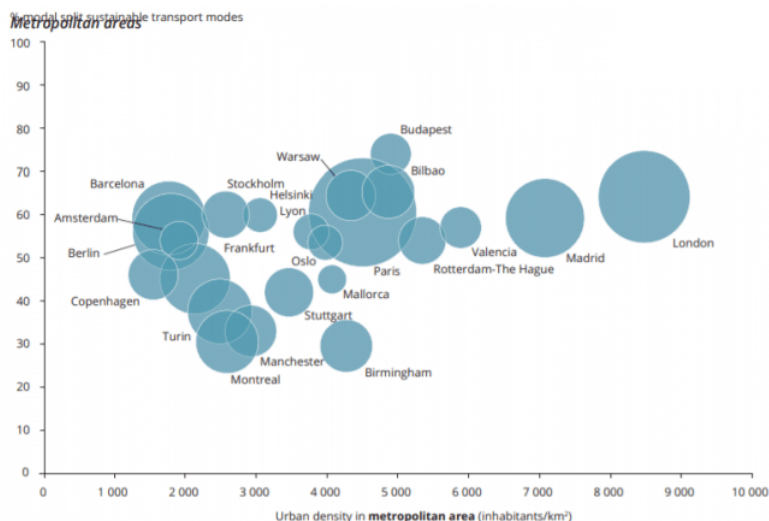


Foto: House of Møn / Jan Hansen

## Møn hædret med Havfrueprisen

Foreningen Danske Rejsejournalister begrunder deres valg med, at ildsjælenes indsats har været med til at sikre øens positive udvikling. Derfor er Havfrueprisen givet til House of Møn, der fungerer som et udviklingshus for turisme og handel.

Kilde: Turisme.nu



## Kommunerne og klimamålet

De er tættest på borgere og erhvervslivet, ejer vigtige forsyningsselskaber og planlægger udviklingen af by og land. Derfor peger Concito i rapporten Klimaplanlægning i kommunerne på, at kommunerne spiller en central rolle i at nå regeringens klimamål. Men skal kommunerne for alvor løfte i flok, inspirere hinanden og levere på de ambitiøse klimamålsætninger, er der behov for en mere koordineret tilgang og en styrket national understøttelse af kommunernes klimaarbejde.

Kilde: Concito



## Bæredygtige materialer er en konkurrencefordel

Men hvilke materialer er både bedst egnede og mest bæredygtige? Det er ikke altid lige til at gennemskue. Derfor har Dansk Byggeri og Danske Byggecentre i fællesskab udviklet app'en Vælg bæredygtigt. I app'en kan håndværkere og andre få vurderet materialer efter fem principper for bæredygtighed. Det skulle gerne gøre valget lidt enklere.

Kilde: Dansk Byggeri

Aalborg Kommune og Himmerland Boligforening modtog Byplanprisen i 2019

**15. maj: Frist for indstilling til årets Byplanpris**

## Kender du Danmarks bedste plan?

Indstil senest fredag d. 15. maj 2020.

Byplanprisen er indstiftet af Akademisk Arkitektforening og Dansk Byplanlaboratorium og uddeles på det årlige Byplanmøde i oktober.

Find tidligere vindere, indstillingsskema og vedtægter på [www.byplanlab.dk](http://www.byplanlab.dk)



**dansk byplan**  
laboratorium

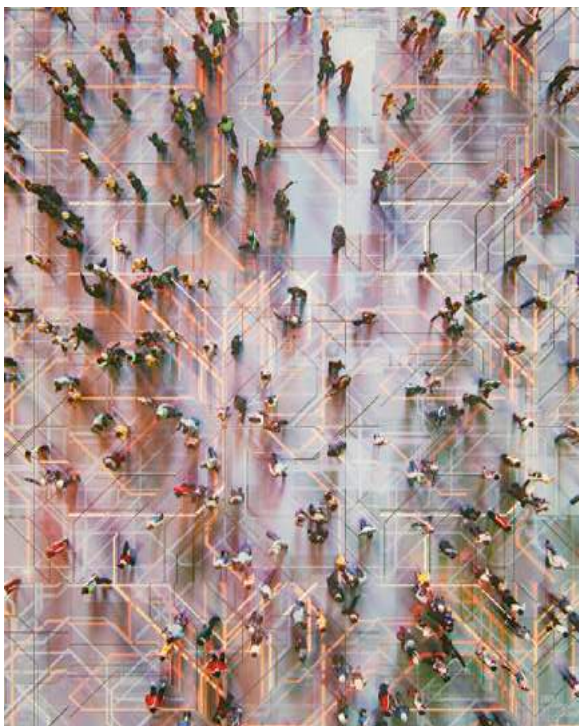
# Nyt fra netværket



## Broløb åbner bro mellem Nærheden og Hedehusene

Den 29. marts skabes der ikke bare en naturlig forbindelse mellem Hedehusene og Nærheden. Med sin markante arkitektur bliver broen samtidig et nyt var-tegn for byen. Det skal fejres. Derfor inviteres alle til at deltage i broløbet, der starter ved broen og fortsætter ind i Nærheden.

Kilde: htk.dk



## Nyt forskningsprojekt om digitale plandata

Inden for digitalisering af den fysiske planlægning er Danmark en pioner. Men hvordan ser det ud i en europæisk sammenhæng? Det skal Nordregio, norske, schweiziske og danske forskere undersøge i forskningsprojektet ESPON DIGIPLAN, der blandt andet vil komme med eksempler og god praksis fra tolv andre EU-lande. Sektion for Landskabsarkitektur og Planlægning ved Københavns Universitet skal koordinere projektet, der løber frem til januar 2021. Find mere viden på [www.espon.eu/digiplan](http://www.espon.eu/digiplan)

Kilde: Københavns Universitet

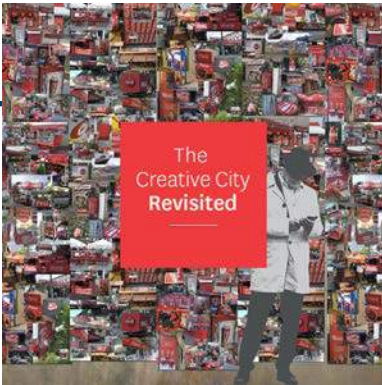


Foto: Keingart

## Mødesteder skal skabe sammenhæng

Det almene boligområde Lindholm i Nykøbing Falster er et ud af fire boligområder, der med støtte fra puljen Fællesrum kan gå i gang med at realisere det nye grønne og naturinspirede mødested Friheden i udkanten af boligkvarteret. Målet er, at de nye mødesteder skal åbne de udsatte boligområder og give mulighed for at mødes – spontant og i forbindelse med planlagte aktiviteter på tværs af boligområder, ejerforhold, og social baggrund. Det er Lokale- og Anlægsfonden samt Realdania, der står bag puljen Fællesrum.

Kilde: Realdania



## The Creative City Revisited – ny bog af Charles Landry

Måske husker du den britiske rådgiver, forfatter og byplanlægger Charles Landry fra byplanmødet i 2016? Dengang talte han om ambitiøse byer, nu er han klar med bogen *The Creative City Revisited*, hvor han i overensstemmelse med titlen undersøger begrebet Creative City. *The Creative City Revisited* kan bestilles direkte hos Edward Elgar Publishing.

Kilde: [charleslandry.com](http://charleslandry.com)



## Den Grønne Kulturarv – ny bog

Hvordan bevarer og udvikler vi vores haver, parker, grønne byer og kulturarvslandskaber – den grønne kulturarv? Og hvorfor behandler vi dem på vidt forskellige præmisser, når de i virkeligheden har mange fælles udfordringer fx klimaforandringer? Professor Ellen Braae giver i en ny bog et teoretisk, historisk og forvaltningsmæssigt overblik over den grønne kulturarv. Bogen kan frit downloades på KU's hjemmeside: [shorturl.at/ntuBJ](http://shorturl.at/ntuBJ)

Kilde: KU

# VIL I HAVE EN STAND PÅ BYPLANMØDET 2020?

Vi er i fuld gang med planlægningen af dette års Byplanmøde til oktober.

I kan nu ansøge om en stand på Byplanmødet, hvor I kan fremvise idéer, produkter eller projekter relateret til årets tema **partnerskaber**.

Udstillingsområdet vil være et centralt omdrejningspunkt på Byplanmødet 2020. Det er stedet til netværk, faglig inspiration og en snak med konferencedeltagerne.

Messen foregår torsdag d. 1. oktober 2020 i Arena Aabenraa.

**Ansøgningsfristen** er 3. april 2020. Ansøg på [www.byplanlab.dk](http://www.byplanlab.dk)

Byplanmødeprogrammet for 1. og 2. oktober udsendes i maj 2020.

# Nyt fra netværket

Foto: Eagle Luftfoto



## Jernbanebyen – en ny grøn bydel for alle

Visionen er en ny bydel, der ikke kan sammenlignes med andre bydele i København, baseret på bæredygtige og klimavenlige principper, hvor det grønne og aktive fællesskab er i højsædet. DSB og Freja Ejendomme, der ejer det 400.000km<sup>2</sup> store område bag Københavns Hovedbanegård, er kommet et skridt videre i processen efter, at Borgerrepræsentationen har godkendt kommuneplan KP19. Der er planer om at udskrive en konkurrence om en helhedsplan for Jernbanebyen senere i år.

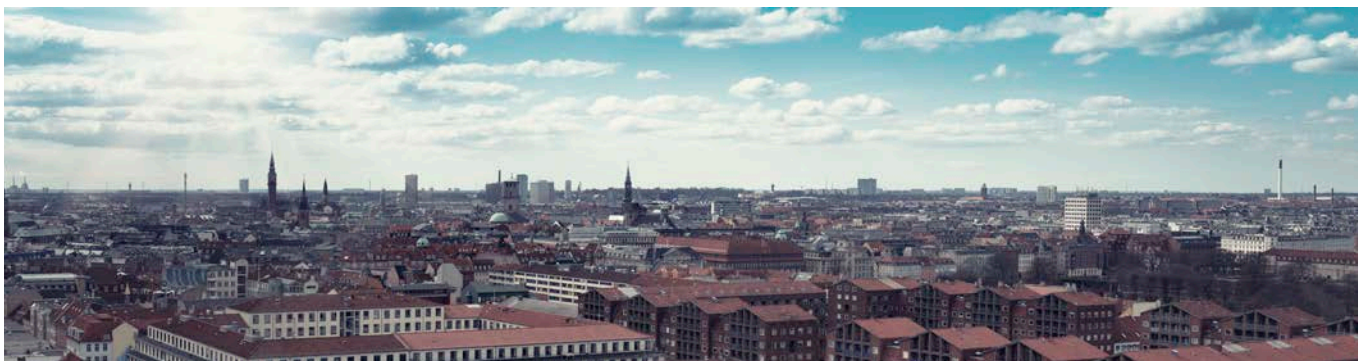
Kilde: Freja Ejendomme



## Tina Saabye bliver Gladsaxe Kommunes første stadsarkitekt

Sammen med kommunens nye Bystrategiske Råd skal hun styrke det bystrategiske fokus i de politiske processer, revidere Gladsaxes præmierede arkitekturpolitik og realisere visionerne i Gladsaxestrategien. For Tina Saabye er stillingen lidt af en drøm, der blandt andet handler om at kunne gøre en forstad som Gladsaxe til noget helt særligt og magisk.

Kilde: Gladsaxe.dk



## Mindre lejligheder og færre biler i nye bydele

Af de 60.000 boliger København Kommunes forventer opført i 2031, skaber kommuneplan KP19 nye muligheder i byudviklingen. I stedet for et fokus på familieboliger på mindst 95m<sup>2</sup>, ændres rammerne så op til halvdelen af nybyggede boliger kan bestå af lejligheder på 40-50m<sup>2</sup>, der kan dække det stigende behov for mindre boliger. Trafikalt er der lagt op til delvist bilfri områder i byudviklingsområder som Nordhavn og Godsbaneterrænet ligesom parkeringsnormen i forbindelse med nybyggeri reduceres med 30%.

Kilde: Københavns Kommune



SOMMERHUSKONFERENCE

# VELKOMMEN PÅ LANDET

NY DATO

dansk byplan  
laboratorium

SDU 

En række initiativer og lovændringer har i de sidste par år haft fokus på ferie- og fritidshuse. Ambitionen er at øge anvendelsen, tiltrække turister, sætte gang i lokal vækst og forbedre livskvaliteten i sommerhuskommunerne. Hvilke udfordringer – planlægningsmæssige, miljømæssige og praktiske – giver en øget anvendelse af sommerhusene? Det sætter vi fokus på med denne konference.

Øget brug af fritids- og sommerhuse presser på den ene side naturen, klimabelastningen, den kommunale service og kan skabe visse konflikter mellem de forskellige anvendelser af områderne. På den anden side er ferie- og fritidsområdet et potentielt vigtigt bidrag til lokal bosætning, handel og kulturlivet i sommerlandets kommuner, der generelt oplever faldende befolkningstal.

Hvordan balancerer kommunerne i denne udvikling vækstambitionerne med hensynet til naturen, de nuværende sommerhusbeboere og deres egen serviceorganisation? På konferencen fokuserer vi på 5 udvalgte temaer. Målet er at samle en række anbefalinger til indretningen af de nationale rammebetingelser og kommunernes planlægning for sommerhusområderne.

STED  
Fyn

KURSUSDATO  
13. MAJ 2020

MÅLGRUPPE  
Lokalpolitikere, planlæggere, forskere og interesseorganisationer

PROGRAM  
OG TILMELDING  
Se program og tilmeldingsinfo på [www.byplanlab.dk](http://www.byplanlab.dk)

SE PROGRAM OG TILMELD DIG PÅ [BYPLANLAB.DK](http://BYPLANLAB.DK)



PENSIONISTER  
I SOMMERHUS:  
GENVEJEN TIL LIV  
OG BOSÆTNING

PLANLÆGNING  
FOR SOMMERHUS-  
OMRÅDER



FEM  
TEMAER



KONFLIKTER I  
SOMMERLANDET

NATUREN I  
SOMMERHUS-  
OMRÅDERNE



KLIMA  
OG MILJØ



# Erik Buhl Nielsen

**Borgmester (V) i Varde Kommune siden 2014**

**Født:** 1956.

**Hjemby:** Skovlund, nordøst for Varde.

**Uddannelse og civilt erhverv:** Faglært landmand. Selvstændig erhvervsdrivende gennem mange år. Formand for partnerskabet for vestkystturisme.

## Hot Hot or not i Varde



### Tirpitz museet

Det er jo en kæmpe succes, som vi er meget stolte af. Det er ikke kun et museum, for folk kommer også for arkitekturen. Det er et eksempel på en type turisme, hvor folk rejser efter specifikke oplevelser og så finder et sted at bo bagefter. Derfor skal Tirpitz også ses i sammenhæng med andre attraktioner i Vestdanmark. Vi skal samarbejde på tværs af kommunerne, for de turister, vi henvender os til, vil gerne se flere ting. Vi har blandt andet lavet fælles markedsføring med Lego House og Vadehavscentret. Der er helt klart en fælles erkendelse af, at vi har brug for hinanden og kan løfte sammen.



### Genopretningen af Filsø

Genopretningen af Filsø er et meget flot projekt og et stort tilløbsstykke. Alene i 2019 registrerede man over 80.000 besøgende. Projektet repræsenterer på mange måder fremtidens turisme. Naturen er vores vigtigste attraktion, og turisterne vil gerne ud i naturen og opleve dyrelivet tæt på. Men oplevelsen er styret, så vi ikke slider for meget på naturen. Der er afmærkede stier, udsigtspunkter, parkeringspladser og et flot besøgscenter. Det er jo en attraktion, vi nærmest har fået forærende, idet projektet er finansieret primært af Aage V. Jensens fonde.



### Forskønnelse af Varde midtby

I Varde er der de sidste par år sket et markant kvalitetsløft af bymidten. I forbindelse med en områdefornyelse har vi arbejdet med at styrke byens identitet som købstad og blandt andet har nogle af de centrale byrum fået nye belægninger og nyt byinventar. Derudover er der for private investeringer etableret et nyt område i byen – Varde Garten – hvor der er restaurant, kunsthall og selskabslokaler. Det er byggeri og byrum i meget høj kvalitet. Jeg er meget glad for, at vi kan tilbyde nogle oplevelser af høj kvalitet, som kan trække turisterne lidt væk fra havet og kysten.

# Gid det var os ...

## Skovtårnet på Sydsjælland

Skovtårnet er et nyt vartegn, som tiltrækker en helt ny gruppe af turister til Sydsjælland. Arkitekturen er flot og så kan man se landskabet på en helt ny måde. Det kunne jeg godt tænke mig i Varde Kommune. Generelt glæder jeg mig over de flotte projekter der dukker op. Jeg kigger med respekt på, hvad andre laver rundt omkring i Danmark og vil gerne lære af dem.

# Not



### Trafik

Når vi får flere turister, får vi også mere trafik. Men vi har ikke mulighed for at udvide de veje, som går igennem forsvarrets arealer. Det er ærgerligt, for det er en dårlig start på ferien, hvis man skal sidde i kø hele vejen ud til kysten. Det kunne jeg godt tænke mig at finde en løsning på, men det kræver, at vi tænker i nye baner. Lige nu er vi for eksempel i dialog med udlejningsbureauerne om at sprede ankomst- og afrejsetidspunkter ud over dagen, så vi undgår spidsbelastninger.



### 'Not in my back yard'

Det frustrerer mig, at der er så meget modstand mod nye ideer og projekter i sommerlandet. Jeg synes, at det har taget overhånd de sidste par år. Som om man er imod alt nyt – bare for en sikkerheds skyld. Sådan er det selvfølgelig ikke, men ofte er det dem, der er imod et projekt, som får en masse taletid, og det er det eneste, der fylder i pressen. Der skal vi som politikere være gode til at få belyst fordele og ulemper og insistere på sagligheden. Og så skal vi tage ansvar og turde satse på de gode projekter. Også selvom de måske er imod folkestemningen.



### Når alle ikke er med

Vi arbejder hele tiden for at skabe nogle oplevelser med høj kvalitet for turisterne. Og det ærgrer mig, når vi nogen gange ikke har alle med. For det er nødvendigt, at der er høj kvalitet hele vejen rundt. Både hos dem der lejer huse ud, dem som laver mad osv. Det er dyrt at holde ferie i Danmark – sådan er det bare. Men så skal kvaliteten også være høj. Det handler om en holdning til, hvad det er for et produkt, vi har. Så må væksten hellere gå lidt langsommere.



Erhvervsministeriet er i fuld gang med at evaluere planloven og har i december 2019 afholdt to velbesøgte debatmøder sammen med Dansk Byplanlaboratorium.

# Nu skal planloven omskrives

Hvis Danmark skal nå de ambitiøse klimamål, som regeringen har vedtaget, så kræver det en aktiv planlægning. Det handler om hvad der bygges og hvor det bygges, det handler om forvaltningen af vores åbne land og det handler om vores transport. Regeringen bliver nødt til at gå lidt hårdt til værks ... vi skal op i gear. Alle redskaber skal tages i brug – herunder planloven. Men er den tidssvarende?

Af direktør Ellen Højgaard Jensen, Dansk Byplanlaboratorium

## Sagt på debatmøderne "By og Land"

"Den gode planlov skaber rammer for, at butiksudviklingen sker i byerne. Et levende handelsmiljø betyder, at bylivet øges, attraktionskraften stiger, ejendommene bibeholder deres værdi, den sociale kapital styrkes, det offentlige rum bevares og landskaberne holdes fri for uskønne mega-strukturer. For nu at nævne nogen af fordelene."

**Julie Holck, partner og grundlægger, LivingCities.**

Erhvervsministeren har heldigvis større ambitioner end blot at evaluere planlovsændringerne fra 2017. Han har ønsket at få input til, hvordan planloven i øvrigt fungerer og hvordan loven kan bidrage aktivt til at nå regeringens klimamål om en reduktion på 70% i 2030. I den forbindelse har ministeriet sendt et omfattende spørgeskema ud til alle landets kommuner, de har afholdt debatmøder – og endelig har det fra den 6. december 2019 til den 31. januar 2020 været muligt for alle at indgive idéer og forslag til fremtidens planlov. Det er der 97 enkeltpersoner, kommuner og interesseorganisationer, der har benyttet sig af. Alle høringssvarene er tilgængelige på erhvervsstyrelsens hjemmeside. De fylder mere end 500 sider – og det er

spændende læsning. Byplanlaboratoriet har naturligvis også indgivet et høringssvar.

## Fra vækst til genbrug

Udfordringen er, at planloven er skrevet for at fremme vækst. Vi ser da også at vi bygger stadigt større boliger og transporterer og længere og længere. Og forbruget stiger også. Den store opgave er at omskrive loven, så vi i langt højere grad kan planlægge for genbrug, cirkulær økonomi og omstilling. På landsplan handler det om at få opstillet nogle nationale mål, lokalt handler det om redskaber til politisk prioritering på tværs af sektorer og helt lokalt handler det om at omskrive lokalplankataloget, så man kan arbejde for bæredygtige bygninger og bydele.

# Det mener Dansk Byplanlaboratorium om evaluering af planloven

## Klimamålet skal indskrives i formålsparagraffen

Det er Byplanlaboratoriets klare opfattelse at klimakrisen udgør en grundlæggende ændring i forudsætningerne for den fysiske planlægning. Derfor bør CO<sub>2</sub>-reduktion indskrives i formålsparagraffen.

## Byarealer skal genbruges og flere arealer skal føres tilbage til naturen

Planloven er skrevet i en tid, hvor byvæksten skulle styres og støttes. Den tid er forbi. Hvis byerne bliver ved med at vokse arealmæssigt, så kommer vi til at bruge mere energi på transport, vi bruger energi på at bygge nye bygninger og infrastruktur, og at vi inddrager areal, der kunne bruges til andre formål – f.eks. energianlæg eller natur.

Målet er bruge det areal vi har før vi inddrager nyt. Målet er også, at flere arealer bliver ført tilbage til naturen ved udtagning fra landbrugsdrift. Vi skal udvikle nye planinstrumenter til den tiltrængte landområdefornyelse. Og nedslidte industriområder skal omdannes til nye blandede byområder med boliger, erhverv, service og kultur. Begge dele bør understøttes med bedre værktøjer til kommunerne.

## Der skal udvikles grønne byområder

Mange lokale politikere ønsker at bruge lokalplanerne mere aktivt til at styrke den grønne omstilling, men de opdager ret hurtigt at det er meget vanskeligt. Derfor skal lovgivningen ændres.

Bæredygtigt byggeri fremmes bedst ved både at ændre bygningsreglementet og lokalplankataloget i planloven, så der bliver stilet flere krav til selve byggeprocessen ud fra en livscyklusvurdering. I øjeblikket fokuseres næsten kun på bygningers energifor-

brug i drift, og lokalplaner kan pt. slet ikke bruges til at regulere byggeriets bæredygtighed.

## Der skal være social balance

Når vi omskriver planloven må vi ikke glemme den sociale bæredygtighed. Det er et stort problem, at vores velfærdssamfund er ved at knække over i flere dele – både mellem by og land og internt i byerne. Det er på høje tid at vi får bremset de sidste ti års opsplitning. Men mindre ulighed mellem by og land og internt i vore store byer kræver nye styringsmuligheder. I øjeblikket har kommunerne mulighed for at kræve 25 procent almene boliger i nye lokalplaner, men der bør parallelt hermed tænkes i andre former for billiggørelse af byggeriet og boligpriserne. Derfor bør kommunerne i lokalplaner kunne regulere boligtyper og ejerforhold i nybyggeriet i videre omfang end i dag.

## Der skal planlægges på tværs af kommunegrænser

Der er behov for en mere overordnet tilgang til vort samlede bymønster i Danmark – ikke mindst i hovedstadsregionen og i det Østjyske bybånd. Den udvikling, der sker i dag, baseres ofte på hver enkelt kommunes indsats for at få størst mulig andel i byvæksten. Byplanlaboratoriet stiller f.eks. et konkret forslag om, at kommuner og stat skal kunne gå sammen og udvikle nye og gamle trafikale knudepunkter med kvalitet. Det er et instrument, der kan styrke byfortætning, få flere bilister til at skifte på stationerne og få flere til at tage cyklen eller gå til det nærmeste knudepunkt. Den vigtigste pointe er, at byudvikling og transport skal samtdænkkes langt bedre end det bliver i dag.

Læs det fulde høringssvar på [www.byplanlab.dk](http://www.byplanlab.dk)

## Sagt på debatmøderne "By og Land"

"Der er grund til at dreje lidt på knapperne i loven, baseret på den viden vi har i dag. Og derudover er der grund til snarest at forske og analysere meget mere i sammenhængene mellem byudvikling, byggeri, transport og adfærd i bredeste forstand."

### Jes Møller, formand, Byplanlaboratoriet

"Man kan spørge sig selv, om den nuværende indretning af vores landskaber understøtter den fremtid, vi ser ind i, eller om vi, lidt firkantet sagt, planlægger i en fastlåst struktur (.....) Med det forøgede pres på det åbne land, er der brug for en lokal, sammenhængende og udviklingsorienteret planlægning med mulighed for at understøtte flere formål."

### Trine Eide, planlægger, Herning Kommune

"Er lokalplankataloget forældet med for stort et fokus på arkitekturbestemmelser og for lille et fokus på grøn omstilling og social bæredygtighed?"

### Peder Baltzer Nielsen, stadsarkitekt, Aalborg Kommune

## Planloven

**2017:** Planloven bliver moderniseret. Kommuner og grundejere får flere muligheder. Det vedtages at loven skal evalueres i 2020

**2019:** Evalueringen af ændringerne suppleres med en mere grundlæggende evaluering af loven i forhold til målet om grøn omstilling

**Jan 2020:** Frist for høringssvar (ca. 90 indkomne forslag)

**Juli 2020:** Evalueringen afsluttes



# Grøn norm for mere bynatur

Green Cities-samarbejdet har udarbejdet oplæg til "Grøn Norm 2.0", der skal sikre at kommunerne får inspiration og redskaber til at indtænke mere og bedre bynatur i byggeriet og i byplanlægningen.

Green Cities' undersøgelser peger på, at de danske kommuner gerne vil være grønnere, og at de ønsker mere og bedre bynatur. Men samtidig mangler kommunerne ofte både konkrete retningslinjer og værktøjer for at kunne sikre de grønne områder. Da der samtidig er kamp om kvadratmeterne - især i de store byer - kan det være vanskeligt at få sat reelt skub i de grønne tiltag, hvilket kan betyde, at det grønne udelades til fordel for byggeri. Sådan lyder noget af udgangspunktet for Green Cities "Grøn Norm 2.0 – metoder til mere og bedre bynatur". Klimaforandringer, stress og tab af biodiversitet er andre dagsordner, der kan understøttes med mere og bedre bynatur, når der planlægges og bygges. Investeringen i grønne kvaliteter er efterspurgt af borgere og boligsøgende. Det giver en smukkere by, skaber bedre fysisk og mental sundhed, understøtter udviklingen af gode fællesskaber, giver en række miljømæssige fordele og øger antallet af planter og dyr – og så er det en god samfundsmæssig forretning

## Grøn Norm – hvordan kan den bruges?

Projektets research i 29 kommuner med byer over 20.000 indbyggere viser, at der er en meget forskellig tilgang til at igangsætte grønne initi-

ativer. En grøn norm med standarder og retningslinjer for, hvordan man kan arbejde med at etablere flere grønne byrum af god kvalitet vil kunne hjælpe kommunerne til i højere grad at prioritere og målrette arbejdet for at få mere natur ind i byerne, vurderes det. Politikere og ansvarlige vil med en grøn norm samtidig få et værktøj til at skabe sammenlignelige indsatser i de større danske byer. I normen præsenterer projektet eksempler på, hvordan der i dag arbejdes med bynatur herhjemme og i andre lande. Der fremsættes en række forslag til hvilke metoder, der kunne indgå i en grøn norm. Forslagene er baseret på samspil mellem videnskab og dokumenteret erfaring – og berører både politik, byplanlægning, design og drift.

## Mål for bynatur

Grøn Norm indeholder bl.a. fem metoder/værktøjer, der kan anvendes til at måle, fastholde eller forøge mængden af bynatur. Opgørelserne handler bl.a. om grønne kvadratmeter, antal bytræer og beboernes afstand til grønne områder. Ligeledes foreslås, at der fastsættes et minimumsmål for en biofaktor, et beregnet, samlet udtryk for, hvor meget biologisk aktivitet et område levner plads til og hvor grønt det er. Asfalt, græs, grønne tage og træer er nogle af de faktorer, der medtages ved beregningen. – red.

## Om Green Cities

Syv lande i EU deltager i Green Cities-projektet, der er tre-årigt og udløber med udgangen af 2020. Det forventes, at projektet bliver forlænget med yderligere tre år til udgangen af 2023. Den danske del af projektet er et samarbejde mellem brancheorganisationerne Danske Anlægsgartnere, Danske Landskabsarkitekter, Danske Planteskoler, Landskabsrådet og Park- og Naturforvalterne.

Hent "Grøn Norm 2.0" på Green Cities danske hjemmeside: [dk.thegreencity.eu/](http://dk.thegreencity.eu/)



Opråb til kommunerne

# Brug planloven til at passe på kulturarven!

Kulturarven i form af historiske bygninger, pladser og kulturlandskaber er under pres og trues af forfald. Forkert og ufølsom håndtering ses alt for ofte. Men hvis kommunerne vil, så har de i planloven værktøjerne til at passe på kulturarven.

Kulturarv er en betydningsbærende ressource, både økonomisk, socialt og miljømæssigt. Men vækst og bevaring er ikke nødvendigvis hinandens modsætninger. Der er allerede et sæt af værktøjer i planloven, som kommunerne kan bruge til at sikre kulturarv, bygningsværdier og kulturlandskaber. Men mange kommuner underudnytter i vidt omfang værktøjerne, og de spiller sig dermed muligheder af hænde.

For kulturarv og bevaringsindsats er lokalplanlægningen en helt central del af planloven. I lokalplanerne kan bevaringsbestemmelser pålægges de enkelte ejendomme med en bindende retsvirkning, og med gode lokalplanbestemmelser forpligtes og forenkles kommunernes fremtidige administration. En lokalplan tilvejebringes oftest forud for større byggerier eller arealændringer. Men loven siger, at andre forhold også kan lede til udformningen og vedtagelsen af en lokalplan, for eksempel hvis kommunen eller andre aktører ønsker at opprioritere kulturhistoriske bevaringsformål.

## En samlet planlægning

Tønder Kommune fik besked af A.P.Møller-fonden om at udarbejde en detaljeret bevarende lokalplan for Ballum. Uden plan, ingen millionstøtte. Planer giver langsigtet investeringssikkerhed for både dem, som vil støtte og bygge, og for naboerne.

Bycentre af alle størrelser har gennem de senere år været udsat for en funktionstømning med negative effekter for bygningsbevaringen. Kommunerne bør ikke skyde ansvaret fra sig ved at henvise til øget e-handel. Planlovsændringerne i 2017 har desværre forceret den katastrofale udvikling. Bestemmelserne om butiksstørrelser og "aflastningscentre" – begrebet gav mening i 1970'erne, men ikke nu – fremskynder bycentrenes deroute. Detailhandels- og serviceudviklingen kan ikke ses isoleret for bycentrene, men er en del af en overordnet bymønsterplanlægning. Tilladelsen til et nyt supermarked ved indfaldsvejen er med til at trække liv ud af bycentret. Kommunerne bør samarbejde med grundejere og butiks-

indehavere om kulturhistorisk følsomme funktionsskift, opgradering, mageskifter mv.

## Utålmodige borgere

Mange dispensationer fra en gældende plan kan enten være tegn på, at planen bør fornys, eller at forvaltningspraksis er på en glidebane. Borgerne går til pressen, går viralt eller overbelaster klagesystemet, hvis de mener, at kommunen ikke tager regler og planer alvorligt, og hvis det går ud over kulturarven. Der er mere end nogensinde brug for seriøs og dyb plankapacitet, transparens og armslængde.



## Læs mere

[portal.findresearcher.sdu.dk/da/persons/hjalager/publications/](https://portal.findresearcher.sdu.dk/da/persons/hjalager/publications/)

DEBAT



Af professor  
Anne-Mette Hjalager,  
Syddansk Universitet

## Biodiversitet i den kommunale drift

# Hvad udad tabes skal indad vindes!

Biodiversiteten er i tilbagegang i Danmark, men kommunerne har gode muligheder for gennem egen drift at skabe og understøtte naturen og mangfoldigheden i lokalområderne. Aalborg Kommune sætter fokus på arbejdet med en bevilling til en biodiversitetsmedarbejder og udvikling af driften med fokus på biodiversiteten.

Af stadsgartner Kirsten Lund Andersen, Aalborg Kommune, formand for Park- og Naturforvalterne

Danmark er med 56 % opdyrket land, det mest intensivt dyrkede land i Europa! Lægger vi veje, byer, infrastruktur m.m. til, så er under 10 % reelt vild natur. På verdensplan er det kun Bangladesh, der overgår Danmark set med den målestok. Prisen er bl.a., at biodiversiteten bliver mindre og at arter og mangfoldighed forsvinder. Siden 1850 er 340 vilde dyre- og plantearter forsvundet og 1/4 af alle danske arter er så truede, at vi risikerer at de forsvinder.

Så situationen er alvorlig! Udfordringen bliver forstærket af den udvikling vi ser i de større byer. Der bliver bygget tættere og nogle steder bliver de grønne oaser ligefrem ofret til fordel for mere byggeri.

### Rig natur – en strategi for biodiversitet

Med denne forståelse af situationen vedtog Byrådet i Aalborg Kommune i 2017 en strategi for biodiversitet i kommunen, "Rig Natur". Visionen i strategien er bl.a. ....

- At Aalborg Kommune skal have en rig natur
- At kommunen målrettet skal skabe mere plads til det vilde dyre- og planteliv – med særligt fokus i byerne.

- At standse tabet af vilde dyre- og plantearter og vende udviklingen til en fremgang.

I strategien tages afsæt i, at alle de grønne områder vi som kommune har ansvar for, fx parker, legepladser, kirkegårde og sportspladser i udgangspunktet udfylder en vigtig funktion i bylivet som rekreative og grønne åndehuller i ellers tætbebyggede områder. Men også, at disse alt efter størrelse og beplantning, er væsentlige for biodiversiteten i byen.

Tilsvarende betydning har de arealer som boligforeninger, erhvervsvirksomheder og grundejerforeninger råder over.

Grønne områder anlagt og passet med fokus på biodiversitet rummer mangfoldig vegetation, terrænforskelle og fugtighed, der tilgodeser forskellige dyre- og plantearter. Og dermed kan bidrage til at fastholde og skabe biodiversitet på den lokale skala.

### Styrket arbejde med biodiversitet

Senest har Byrådet i Aalborg Kommune besluttet at afsætte en bevilling på 1 mio. kr. til arbejdet med biodiversitet. Pengene skal anvendes på to primære indsatser

### 1. Ansættelse af biodiversitetsmedarbejder

Der er ansat en ny medarbejder, der har til opgave at implementere biodiversitetsstrategien "Rig Natur" og have fokus på at forbedre og øge biodiversiteten i Aalborg Kommune. Det skal bl.a. ske ved at udvikle og igangsætte naturplejen på de kommunalt ejede naturarealer og ved at udvikle drift af bl.a. vejrabatter, parker, grønne områder m.m. Desuden skal biodiversitetsmedarbejderen forestå kontakt til boligforeninger, erhvervsvirksomheder og grundejerforeninger, selvfølgelig også med det formål at øge biodiversiteten. Jobbeskrivelsen rummer også udarbejdelse af formidlingsmateriale og at holde styr på effekter og erfaringer med biodiversitetstiltagene.

### 2. Drift med fokus på naturpleje og biodiversitet

Den nuværende drift af vores egne arealer skal videreudvikles, bl.a. ved at konvertere drift på flere af vores arealer med fokus på biodiversitet og optimering af naturindhold. Vi vil udvikle vores rabatslåning så vi sikrer bedre plads til naturen i vores vidt strækkende rabatter, vi målretter indsatserne i vores parker og vi udvikler





Foto: Aalborg Kommune

vores grønne områder så biodiversitet gives bedre plads og mere optimale forhold. Vi udviklerne arealerne efter de grundlæggende muligheder som er tilstede, og kan understøtte den gode udvikling.

Vi skal indledningsvist fokusere på Aalborg Kommunes egne naturarealer, hvor vi i forvejen har pligt til at pleje arealer og har mål om at vores egen natur skal være god. Derfor vil i bevillingens første år fokusere tiltag på vores egne naturbeskyttede arealer. Fremadrettet kan vi fra år til år beslutte fokus i arbejdet; om det er til oprensning af søer, kommunale eller private, græsningsprojekter med fokus på store sammenhænge, naturgenopretningsprojekter, åbne op for at private borgere kan søge kommunen om tilskud til biodiversitetstiltag på egne arealer, biodiversitets tiltag i vores skove som skal være med til at skabe variation og mange andre formål.

### Tænk nationalt, handl lokalt!

Vi kan i en udstrækning blot se til, mens biodiversiteten bliver mindre og flora og fauna er i tilbagegang, men lokalt, når vi planlægger og bygger nye boligområder, når vi drifter og plejer grønne områder – fra parker til kirkegårde – så har vi et kæmpe

råderum for at skabe plads til biodiversiteten. I tidligere tider betragtede vi nok de grønne faciliteter med alle deres muligheder og fordele – herunder biodiversiteten – som selvfølgelig. Det kan vi ikke længere forudsætte, så derfor skal vi have måltrettet fokus på at fastholde og sikre grønne områder, når vi udvikler vores byer.

Selvfølgelig skal indsatsen prioriteres og finansieres, men sikringen af biodiversiteten flugter heldigvis med en masse andre prioriterede dagsordner – som fx muligheden for at sikre alle adgang til rekreative muligheder og arbejdet for at skabe multifunktionel klimatilpasning.

### Rig natur i Aalborg Kommune

Hent rapporten her:  
[www.aalborg.dk/media/6451591/rig-natur-endelig-version-10-05-17.pdf](http://www.aalborg.dk/media/6451591/rig-natur-endelig-version-10-05-17.pdf)



# Kommuneplanlægning for multifunktionel arealanvendelse

KL lægger op til et nyt planemne i kommuneplanen, så kommunerne kan udpege og fastlægge retningslinjer for områder til multifunktionel arealanvendelse. Det er en god idé, men det stiller nye krav til kommuneplanlægningen og ikke mindst til planlæggerne, der skal bidrage til facilitering og forhandlinger i forbindelse med den efterfølgende realisering af planlægningen.

Af seniorprojektleder Karsten L. Willeberg-Nielsen, Mølbak Landinspektør A/S, og ekstern lektor på landinspektøruddannelsen på Aalborg Universitet.

I et oplæg fra KL i januar 2020 om "Styrkede rammer for udvikling af byer og landdistrikter", der er input til evaluering af planloven, fremkommer kommunerne med forslag om at indføre en ny mulighed i planloven om at udpege større områder til multifunktionel anvendelse. Forslaget rummer også forslag til et krav om konsekvensvurdering af alle fremtidige planlovsændringer i forhold til, om de hhv. fremmer eller hæmmer multifunktionel arealanvendelse. KL efterlyser således lovfæstede rammer for kommuneplanlægning for multifunktionel arealanvendelse, selvom kommunerne jo allerede i dag kan planlægge for andre forhold, end dem der er nævnt i planlovens § 11a, dvs. kommuneplankataloget med forhold, der skal planlægges for.

**- Løsningen er lidt forenklet sagt, at vi er nødt til at samtænke brugen af arealerne, således at det enkelte areal anvendes på en måde, der opfylder flere hensyn og funktioner på samme tid**

## Baggrunden

Om behovet for planlægning for multifunktionel arealanvendelse i det åbne land, anføres det, at flere analyser, bl.a. fra Teknologirådet, i de senere år har påpeget, at vi har brug for ca. 140 pct. af Danmarks nuværende areal, såfremt vi ønsker at opfylde samtlige nationale mål og hensyn, når det gælder landbrugsproduktion, klimaforebyggelse, natur, skov, energiproduktion, biodiversitet osv. Løsningen er lidt forenklet sagt, at vi er nødt til at samtænke brugen af arealerne, således at det enkelte areal anvendes på en måde, der opfylder flere hensyn og funktioner på samme tid – dvs. multifunktionel arealanvendelse. Det kræver ifølge KL, at planloven i højere grad end i dag understøtter, at kommunerne kan planlægge for flere formål på de samme arealer.

## Udvikling af områdeudpegning og retningslinjer

En udpegning af områder til multifunktionel arealanvendelse kunne f.eks. ske ved at se på, hvor mange af de eksisterende arealudpegninger i kommuneplanen, der lapper over hinanden, altså områder, hvor der allerede i dag er flere - og måske endda modstridende - arealinteresser, der skal varetages. I forhold til udvikling

af retningslinjer for multifunktionel arealanvendelse er opgaven kompleks, og nye retningslinjer for områder til multifunktionel arealanvendelse må formodes at blive fundamentalt anderledes end retningslinjerne for de øvrige, eksisterende kommuneplan-emner. Den nuværende kommuneplanlægning er jo netop karakteriseret ved, at den er et værktøj til afvejning af de forskellige arealinteresser og -hensyn overfor hinanden, idet planlægningen angiver, hvilke hensyn der vejer tungere end andre i det konkrete område, således at der ikke gives tilladelse til at ændre arealanvendelse eller iværksætte tiltag, der er i strid med eller kan forhindre den ønskede tilstand. I områder til multifunktionel arealanvendelse er opgaven en helt anden; her skal det netop sikres, at flere arealinteresser skal tilgodeses samtidig. Der forestår derfor et stort udviklingsarbejde med at tilvejebringe retningslinjer, der kan sikre multifunktionel arealanvendelse.

## Kommunernes "virke for"-forpligtelse skal styrkes!

Men hvis multifunktionel arealanvendelse skal blive til noget, kræver det mere og andet end god planlægning for områder til multifunktionel arealanvendelse. Som bekendt er kommuneplanlægningen ikke bindende



Forhandlinger ved køkkenbordene hos grundejere m.fl. er den eneste måde at få de nødvendige konkrete og bindende aftaler på plads om multifunktionel arealanvendelse.

Tegning af Frans Theis Jensen til forfatterens ph.d.-studie om "Lokal planlægning og aftalebaseret forvaltning af det åbne land".

for borgerne og grundejerne, men kommunerne skal "virke for" gennemførelse af planlægningen gennem administration og afgørelser efter anden lovgivning, jf. planlovens § 12. Hvis en ny planlægning for multifunktionel arealanvendelse skal lykkes, er det derfor nødvendigt, at kommunerne forpligtes til at tilvejebringe finansierings- og gennemførelsesplaner (handlingsplaner) for realisering af tiltag, f.eks. ændringer af arealanvendelsen og eventuelle investeringer i infrastruktur, anlæg osv. i områder for multifunktionel arealanvendelse. Inspiration til en sådan udvidet "virke for"-forpligtelse for gennemførelse af planlægningen for områder til multifunktionel arealanvendelse kan evt. findes hos kommuner, der arbejder aktivt med realisering af omdannelseslandsbyer (planlovens § 11a, stk. 1, nr. 23) og byomdannelsesområder i byzone (planlovens § 11a, stk. 1, nr. 2, og § 11b, stk. 1, nr. 5), herunder udbygningssaftaler (planlovens § 21b og c, der også kan indgås med private grundejere, investorer osv. i landzone).

### Kommunerne skal facilitere realisering af planlægningen

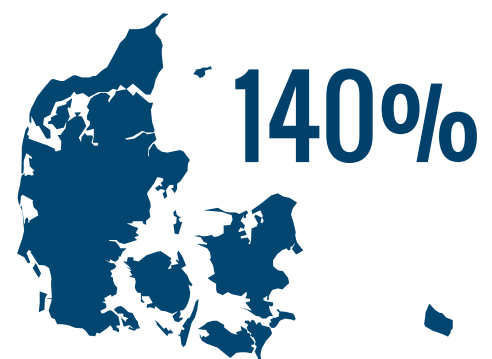
Nyere erfaringer fra bl.a. Mariagerfjord Kommunes igangværende udviklingsprojekt om "Fælles forandring – vejen til en bedre brug af det åbne land" har formentligt været til inspiration for KLs forslag. I projektet har Mariagerfjord Kommune – i tæt samarbejde med

Realdania og parterne i Collective Impact indsatsområdet om "det åbne land som dobbelt ressource – faciliteret en lokal borgerinddragelse og udviklingsplan for et område omkring Glenstrup Sø og Østerkær Bæk. Her skal lokale forslag til fysisk udvikling og ændret arealanvendelse nu søges realiseret gennem bl.a. jordfordeling. De forskere, som følger projektet, har allerede nu bl.a. dokumenteret, at indsatsen samfundsmæssigt set godt kan betale sig. Hvis tiltagene i udviklingsplanen realiseres, forventer forskerne, at det samlede projekt medfører en positiv samfundsøkonomisk gevinst på 18 millioner kroner over den betragtede 20-årige periode. Resultatet dækker over et skøn for de samlede omkostninger på omkring 18,5 millioner kroner til arealekstensivering og afgræsning, mod rekreative gevinster og miljøgevinster på omkring 35 millioner kroner og nettogevinster ved øvrige delprojekter på 1,5 millioner kroner.

For at nå dertil må kommunerne investere tid, viden og ressourcer i lokale processer og organisering. Den nødvendige kommunale facilitering af sådanne lokale udviklings-, planlægnings-, finansierings- og realiseringsprocesser kræver inddragelse og organisering af en lang række lokale aktører, og det stiller også nye krav til kommunernes og planlæggernes beslutningsparathed og kompetencer.

### Multifunktionel jordfordeling som et virkemiddel til realisering

Et af de nye virkemidler til realisering af en planlægning for multifunktionel arealanvendelse er jordfordeling. Landbrugsstyrelsen lancerer til marts 2020 en ny pilotordning for multifunktionel jordfordeling, hvor kommunerne og Naturstyrelsen kan ansøge om fri/gratis jordfordeling, der netop tager sigte på at bidrage til realisering af lokale projekter, der fremmer ændret arealanvendelse, grøn omstilling, klimatilpasning, CO<sub>2</sub>-reduktion, natur- og landbrugsudvikling, drikkevandsbeskyttelse, skovrejsning m.m.



**- Vi har brug for ca. 140% af Danmarks nuværende areal, såfremt vi ønsker at opfylde samtlige nationale mål og hensyn, når det gælder landbrugsproduktion, klimaforebyggelse, natur, skov, energiproduktion og biodiversitet.**

Byliv på Sallings tag i Aarhus.  
Foto: Kim Matthäi Leland/  
Gonzales Photo/Ritzau Scanpix

## Ny rapport

# Privat-offentlige bysamarbejder skaber varig værdi

I en ny rapport fra netværkssamarbejdet Privat-Offentlige Bysamarbejder kan du læse om erfaringer og læringer fra en undersøgelse af danske og udenlandske privat-offentlige bysamarbejder, og hvordan de skaber varig værdi ved at samle private og offentlige aktørers viden og ressourcer i arbejdet mod fælles mål.

Af Philip Holmkjær, Dansk Byplanlaboratorium

Formandskabet for netværkssamarbejdet "Privat-Offentlige Bysamarbejder" har udsendt en afrapportering med samarbejdets erfaringer og læringer. Realdania By & Byg, KL, 11 kommuner samt Trafik-, Bygge- og Boligstyrelsen har deltaget i netværket. Dansk Byplanlaboratorium har fungeret som sekretariat for netværket.

Privat-offentlige bysamarbejder er defineret ved at være et samarbejde mellem frivillige private aktører og kommunen, som både i udlandet og herhjemme ofte er en central del af de samarbejderne. Formålet med privat-offentlige bysamarbejder er oftest at gennemføre et specifikt projekt eller at forbedre et specifikt byområde hvad angår den fysiske indretning, byfunktioner, kommunikation eller drift.

### Eksempler og best-practise

Rapporten er en opsummering af netværkssamarbejdets hovedkonklusioner, som er blevet til i undersøgelsen af danske og udenlandske erfaringer med privat-offentlige bysamarbejder. Den vigtigste konklusion er, at partnerskaber skaber langlivet værdi for byudviklingen. Enkelte aktører kan

ikke stå alene, når det gælder om at arbejde mod et fælles mål. Når flere aktører går sammen om en fælles vision eller et specifikt mål kan de dele ressourcer og viden.

På baggrund af undersøgelserne af de danske og internationale eksempler på privat-offentlige bysamarbejder er der i rapporten sammenfattet et best-practice-afsnit, som kan understøtte udviklingen af både fremtidige og nuværende bysamarbejder. Rapporten peger endeligt på, at der i Danmark er brug for mere viden og konceptualisering af de privat-offentlige samarbejdsmodeller, hvis partnerskaberne i højere grad skal være en del af byudviklingen i fremtiden.

### Hent rapporten her

Rapporten "Privat-offentlige bysamarbejder" er en uddybning af det inspirationshæfte, som netværkets formandskab udgav i efteråret 2019. Både rapporten, inspirationshæftet og yderligere information om privat-offentlige bysamarbejder kan hentes på [www.byplanlab.dk/netvaerk-pob](http://www.byplanlab.dk/netvaerk-pob) og [www.realdania.dk/pob](http://www.realdania.dk/pob)



## "Privat-offentlige bysamarbejder"

Hovedkonklusionerne fra rapporten er:

- at partnerskaber om byernes udvikling er effektive og skaber varig værdi
- at der under netværkets arbejde kun er få aktører, der har efterspurgt en lovgivning om forpligtende bysamarbejder i Danmark, sådan som der findes andre steder i verden
- at kommunen er en central part i frivillige privat-offentlige bysamarbejder
- at ejendomssejere med fordel kan spille en central rolle i de danske privat-offentlige bysamarbejder
- at privat-offentlige bysamarbejder forudsætter enighed om udfordringerne
- at privat-offentlige bysamarbejder er båret af samskabelse

Nå klimamål via planloven

# Natur og klima skal ind i fremtidens planlov

Kommunerne skal forpligtes til at skabe bedre forhold for naturen, når de planlægger. Og så skal planloven bruges til at nå klimamålene. Det er et par af hovedbudskaberne i DNs input til evalueringen af planloven.

Naturen har alt for dårlige vilkår i planlægningen. Det på trods af, at rapporter på stribe har slået entydigt fast, at der er akut brug for at styrke naturindsatsen, hvis vi vil bremse tabet af biodiversitet. Samtidigt er der akut brug for at reducere CO<sub>2</sub>-udledningen, hvis vi skal bremse klimaforandringerne. Men loven kan blive et vigtigt redskab i løsningen af begge kriser.

## Bedre forhold for naturen

Nye tal viser, at mere end 40 % af de undersøgte danske arter er på rødlisten som forsvundne, truede, næsten truede eller hvor data er utilstrækkelig til en vurdering. Derfor er det ikke længere nok at værne om naturen. Det bør fx være en forpligtelse også i planlægningen, at forbedre forholdene for naturen. Kommunerne bør få bedre mulighed for at lokalplanlægge med natur og biodiversitet som formål. Det er fortryllende, at arterne er truet af udryddelse, samtidig med at planloven ikke gør det muligt at inddrage biodiversitet som et af flere formål i lokalplanerne. Vi skal også blive bedre til at sikre den eksisterende værdifulde natur i planlægningen, og ikke blot se triste til, når bevaringsværdige træer desværre pludselig er væk. Vi skal sætte langt højere pris på naturen – helt bogstaveligt.

Regeringen har i forståelsespapiret med støttepartierne forpligtet sig til at udarbejde klare målsætninger for, hvor stor en del af Danmarks areal der skal disponeres til natur som naturzoner. Danmarks Naturfredningsforening foreslår, at 20 % af landarealet udlægges til naturzoner, der fuldt og helt er disponeret til natur og biodiversitet uden produktionshensyn. Naturzonerne er naturbeskyttelse, og ikke en planlægningszone i planlovens forstand. Zonerne kan indgå i Grønt Danmarkskort, der samtidig bør styrkes, så det bliver tydeligt, hvilke mål kortet skal opfylde i den enkelte kommune.

## Brug planloven til at nå klimamål

Ligeledes kan planloven bidrage effektivt til at realisere regeringens 70 % reduktionsmål. Derfor bør klima skrives ind i planlovens formål, og der bør ses på, hvor loven kan styrkes med nye krav og muligheder for CO<sub>2</sub>-reduktion. Det skal være langt tydeligere, hvilken rolle planloven og planlægningen spiller på både nationalt, regionalt, kommunalt og lokalt plan for at løfte klimamålene, uanset om det drejer sig om statslige krav til planlægningen, nye kommunale klimaplaner, eller CO<sub>2</sub>-krav i lokalplaner.

DEBAT



Af leder for lokale sager  
Nina Larsen Saarnak, DN

## Udvalgsarbejde om fremtidens planlov

Fremtidens planlov kan bidrage til løsningen af fremtidens problemer, hvis den indrettes til det. Det er ingen let opgave, og bør ske gennem et grundigt udvalgsarbejde med inddragelse af eksperter og interessenter. Det handler ikke kun om natur og klima, men også om for eksempel at styrke hensynet til kysterne – frem for yderligere afvikling.

Fremtidens løsninger skal desuden i højre grad findes på tværs af kommunegrænser. Det nytter ikke, at kommuner fx kan flytte problemer omkring oversvømmelse rundt til hinanden. Eller at alle kommuner planlægger flere nye byområder, tårnhøje bygninger, storcentre, feriecentre osv. uden det reelt vurderes, hvad der er behov for i et regionalt perspektiv, og uden at afveje de samlede effekter på natur, miljø og klima. Det er vores land for lille til, og udfordringerne på natur- og klimaområdet for store. Det gælder også i hovedstadsområdet hvor Fingerplanen bør styrkes, så byvæksten koordineres bedre og stationsnærhedsprincippet styrkes.

Der er med andre ord brug for mere – ikke mindre planlægning.



Min Købmand i Vils

## Når lokalsamfundet holder hånden under den lokale købmandsbutik

Den lokale købmandsbutik er helt afgørende for, at det er attraktivt at bo i landbyerne. Borgerinitiativer har gjort det muligt at fastholde en lang række lukningstruede butikker, men det er vigtigt, at kommunerne anerkender og støtter initiativerne.

Af cand. soc. Cecilie Nadine Glarborg

Mange dagligvarebutikker er lukket over de sidste 10 år, og det har haft store konsekvenser for lokalsamfundene i landsbyerne. Som et resultat heraf er flere og flere borgerinitiativer blomstret op, hvor lokale ildsjæle i fællesskab kæmper mod udviklingen. På bare to år er borgergrupper gået sammen om enten at genåbne eller bibeholde 18 lokale købmandsbutikker, og over 100 butikker på landsplan er blevet holdt fra konkurs med hjælp fra borgergrupper. Min specialeafhandling "Købmandsbutikkernes overlevelse og indflydelse på lokalsamfundet – bottom-up initiativer i

yderkommunerne" fra 2019 har fokus på betydningen af de mindre landsbyers købmandsbutikker, potentialet i involveringen af borgere i lokalsamfundene og i planlægningsprocesser. Denne artikel tager afsæt i specialets undersøgelser og erfaringer fra tre udvalgte købmandsforretninger i Midtjylland og Nordjylland.

### Udvikling i stedet for afvikling

I kommunerne og landsbyer, der kæmper med faldende befolkningstal og fraflytning kan initiativer og fortællinger om borgerdrevne købmandsforretninger i Morsø, Thisted og Skive,

tjene som inspiration og læring for både borgergrupper og kommuner. Her har borgerne været involverede og i forskelligt omfang haft indflydelse på de udvalgte byers købmandsbutikkers overlevelse. Det er vigtigt at anerkende, at landsbyernes fremadrettede udvikling er afhængige af gode tværgående samarbejder, som fx består i, at private aktører og fonde investerer i udviklingsprojekter, og at kommunerne imødekommer projekterne og forsøger at understøtte dem, hvor det kan lade sig gøre. Det er selvfølgelig også afgørende, at lokale borgere har vilje til at tage styringen.



Let-Køb i Thise

Butiksdød er problematisk på flere parametre, da lukningen af en landsbys dagligvareforsyning ofte betyder, at byens borgere mister deres samlingspunkt. Når en landsbys sidste købmandsforretning lukker, mister byen liv. Det betyder ofte, at byen bliver mindre attraktiv at bo i. Potentielle tilflyttere prioriterer nemlig en god lokal dagligvareforsyning.

### Ingen tilfældigheder

Det vigtigt, at kommunerne anerkender og imødekommer lokale aktører, som melder sig på banen i forhold til landsbyernes udvikling. Der bliver nødt til at være en særlig tyngde i drivkraften bag disse projekter. Den kommunale planlægning er afgørende, og derfor har kommunerne et ansvar, når det kommer til at motivere de borgerdrevne initiativer og sørge for ikke at tage energien fra de borgere, som vil gøre en forskel. Det gælder især projekter som etableringen af købmandsforretninger, hvor kommunerne hverken må understøtte en særlige type virksomhed eller være konkurrenceforvridende. Hvis de borgerdrevne købmandsforretninger skal vokse, kræver det samarbejder og sparring på tværs af kommunerne, som samtidig skal forstå vigtigheden af deres rolle og motivere borgerne. Kommunerne er på den anden side afhængige af, at borgerne og private fonde fører an, især når vi har at gøre med købmandsbutikkernes overlevelse på længere sigt.

### De gode fortællinger

Morsø-, Thisted- og Skive Kommune har alle fokus på landsbyernes udvikling og det tilhørende lokalsamfund. Der er tale om kommuner, som

anerkender værdien i de borgerdrevne købmandsforretninger. Man ser betydningen af de engagerede borgere og et levende erhvervsliv, der er med til at skabe en positiv udvikling og et godt fundament for den fremadrettede udvikling af kommunerne. De omtalte købmandsbutikker er en succes, fordi vi har at gøre med et højt ambitionsniveau og stærke lokalsamfund, der er tænkt ind i kommunernes planstrategier. Borgerne samarbejder bl.a. med dagligvarekoncernen Dagrofa, som har vejledt og oplyst borgerne såvel som kommunerne i processen.

Købmandsbutikkerne i Vils, Østerild og Thise bærer præg af, at de lokale borgere anerkendes og bringes i spil som en ressource i den kommunale planlægning. Hvilket har været afgørende for de endelige resultater og den positive udviklingsretning. Disse tiltag er kommet for at blive, og der er en stigende tendens til, at lokalbefolkningen tager sagen i egen hånd for at beholde deres lokale dagligvarebutik. At borgerne går sammen om at opkøbe de lokale købmandsbutikker er et aktuelt og anderledes eksempel på, hvordan borgerne løfter i flok og får skabt projekter, som bidrager positivt til den kommunale udvikling.

Der er et stort potentiale i at genåbne eller bibeholde den lokale købmandsbutik, som kommer til udtryk i de nedestående punkter. Det er vigtigt at forstå og anerkende, at der skal være et økonomisk grundlag for at drive en købmandsforretning, og at de borgerdrevne processer er omfattende og kræver tålmodighed. Når det er sagt, bidrager købmandsforretninger med mere end dagligvarer. Herunder en række kvaliteter og effekter fremhævet.

## Købmandsbutikkens mange funktioner

**Købmandsbutikken som fællesskab**, et mangfoldigt og uformelt mødested for alle byens borgere som handler ind, og især ældre borgere som kan komme og socialisere, når de hjælper til frivilligt i forretningen eller får leveret dagligvarer til døren.

**Købmandsbutikken som sladderbænk**, der bidrager til et fundamentalt behov, nemlig det kollektive miljø. Der er tale om et samlingspunkt i en landsby, som bidrager til nærhed, og hvor borgerne kan følge hinandens ve og vel. Købmandsforretningerne er en katalysator for sociale relationer, der med sit indrettede cafehjørne fungerer som et samlingspunkt i landsbyerne.

**Købmandsbutikken som informationsgenerator**, der inviterer til samvær og operativt bidrager til det sociale liv i byerne. Købmandsbutikken fungerer som informationsgenerator både i den fysiske butik, hvor den ophængte opslagstavle medvirker til sammenhold og information til byens borgere, men også på de sociale medier hvor borgerne kan holde sig opdateret.

**Købmandsbutikken som lokal samarbejdspartner**, hvilket kan styrke sammenhængskraften og den generelle vækst i kommunerne. Købmandsbutikkerne er tilpasset de lokale behov og samarbejder med lokale i hele kommunen, hvilket bidrager positivt til butikken såvel som kommunen.

**Købmandsbutikken som involveringsmotivation**, involveringsgraden har bidraget til en borgertilknytning og et ejerforhold til købmandsbutikkerne. Købmandsbutikkerne danner rammerne for et lokalt fællesskab, som motiverer og bidrager til at borgerne handler i forretningen.



# Turisterne kommer ... VEL TILBAGE IGEN ... - lad os lægge en plan!

Hvordan ser fremtidens byer ud, når de nationale vækstmål for turismen er nået? De ambitiøse, regionale strategier er på plads, men der mangler konkrete bud på, hvordan turismen "finder sted" – og hvordan den får form. Derfor er der behov for, at vi på tværs af kommunegrænserne begynder at se på, hvordan turismestrategierne forankres i den kommunale planlægning, så væksten i turismen bliver til gavn for både borgere og besøgene. For turisterne kommer, og det kræver en plan både i de store byer og langs kysterne.

Af programchef Stine Lea Jacobi, Realdania og tidligere stadsarkitekt Tina Saaby, København

Uden planlægning for turismen, risikerer vi u hensigtsmæssige – og unødvendige negative effekter. Udenlandske skræmmeksempler finder efterhånden ofte frem til forsiderne: Modstand i storbyerne, fordi gæsterne og hotellerne klumpes sammen i centrum og skaber pres på priser og plads. Kystbyer drænet for liv og omsætning, fordi de ikke blev tænkt ind som en ressource, da man lige uden for byskiltet byggede et nyt ressort.

Sådan er det ikke i Danmark. Her er turismen mange steder med til at drive en positiv udvikling. Men som turismen vokser, vil god planlægning blive afgørende for ikke kun at understøtte en bæredygtig vækst, men også for hvordan de små byer langs kysterne og boligkvarterne i de store byer udvikler sig. For det er der, de mange gæster skal bo, transportere sig, handle og opleve Danmark. Sammen med os andre.

Der er mange spørgsmål, der presser sig på: Hvordan får vi plads til de mange gæster i sæsonen, og hvad gør vi, når de ikke er der? Hvordan beskytter vi lokale kulturmiljøer og naturværdier, når vi øger kapaciteten? Hvordan får vi synergi mellem

investeringer i turisme og lokal- og byudvikling, så vi skaber værdi for både lokale borgere og gæster? Vi har brug for at styrke den fysiske planlægning på tværs af de mange hensyn og muligheder, men planerne og tilgangene må selvfølgelig være forskellige, alt efter hvor i landet vi er.

## **Spredning som plan: "Bydelsguiden"**

### **– et eksempel fra København**

Med rettidig omhu, og i lyset af faren for overturismen er spredning af gæsterne en del af Wonderful Copenhagen's<sup>1</sup> strategi for bæredygtig turisme "Tourism for good"<sup>2</sup>. Med bydelsguiden på visitcopenhagen.com fremhæves "ukendte" bydele for turister som et element i initiativet om "broadening Copenhagen". Bydelsguiden viser en lang række projekter og steder, som ikke findes på attraktionslisterne og dermed et andet København, end det den "normale" turist oplever. Målet er at udvide gæsternes oplevelse af København og samtidig udtynde turismen i indre by.

Bydelsguiden er et godt eksempel på, hvordan et strategisk ønske om spredning meget hurtigt kan omsæt-

tes til et konkret initiativ. Opgaven med at omsætte visionen om spredning til konkret planlægning på et kommunalt politisk niveau ses i den seneste kommuneplan "Verdensby med ansvar"<sup>3</sup>. Her står delmålet om at styrke turismen i hele byen under visionen om en by i vækst med talenter og arbejdspladser. Som retningslinje står under erhverv, "at fremme turisme der tager hensyn til lokalmiljø og fordeler sig i hele byen." Hvordan spredningen bliver omsat til lokalplaner i hele byen, er endnu uvist. Men det er helt klart, at det ikke kommer af sig selv.

## **Turisme og hverdag skaber samling og fællesskab – en case fra Thy**

I Thisted Kommune har man arbejdet strategisk med turisme og planlægning siden 2007. I regi af "Mulighedernes Land"<sup>4</sup> udviklede man strategier og planer for, hvordan man kunne omstille sig til den stigende urbanisering og tab af arbejdspladser. Et af svarerne blev projektet "Det gode liv ved kysten", som på baggrund af et stort lokalt involveringsarbejde skulle styrke både hverdagsliv og turisme ved at forbedre adgangen til kysten for





Klitmøller i Thy. Foto: Rasmus Kristiansen, Nationalpark Thy

planlæggere og turismeerhvervet om, hvordan vi organiserer arbejdet med at få de gode strategier til at give værdi i virkeligheden.

Turisme kan være en ødelæggende kraft for både natur og lokal kultur, hvis den bliver for stor til stedet eller for ureguleret. Omvendt kan turisme bidrage til en positiv udvikling af mindre samfund, så de bliver bæredygtige i bred forstand, mens turismen i de større byer kan bidrage til mangfoldige bydele og en robust detailhandel. Men det kræver at bosætning, erhverv, turisme, byliv og kultur tænkes sammen, og der skabes gode koblinger mellem strategier, planlægning og regulering. Det kræver politisk opbakning og pondus at sige nej tak til hoteller, museer og attraktioner på steder, hvor investorerne gerne vil bygge, når det ikke passer ind i planen. Og det kræver gennearbejdede planer at vise, at investeringer i områder, der måske har brug for et løft, også kan blive økonomisk bæredygtige. Vi skal derfor have gang i en bredere samtale om, hvordan turistens behov for en seng at sove i og et sted at spise, kan påvirke det byggede miljø positivt, så vi fastholder kvarterernes og byerne egenarter og ikke sætter andre strategier og indsatser for klimasikring, CO<sub>2</sub>-neutralitet og blandede byer over styr. Og skulle samtalen ende med, at kommunerne står med en politisk besluttet turismestrategi, der giver et reelt mandat til at få strategierne omsat til gode bygninger og byrum, der er forankret i lokalplanlægningen, er vi nået langt.

Der ligger en stor opgave foran os. Lad os lægge en plan sammen!

<sup>1</sup> Wonderful Copenhagen (WOCO) er hovedstadsregionens officielle turismeorganisation og har til formål, på non-profitbasis, at fremme og udvikle erhvervs- og ferieturismen til gavn for almenyttige interesser.

<sup>2</sup> <https://api.wonderfulcopenhagen.com/sites/wonderfulcopenhagen.com/files/2019-09/tourismforgood.pdf>

<sup>3</sup> København Kommunes kommuneplan 2019 sætter retningen for byens udvikling de næste 12 år. <https://kp19.kk.dk/>

<sup>4</sup> Mulighedernes land var et partnerskab i perioden 2007-2012 mellem Thisted, Bornholms og Lollands kommuner og Realdania.

<sup>5</sup> Cold Hawaii, er et område i Thy med helt særlige bølgeførhold for surfing og vandsport.

både beboere, turister, fiskere og surfer i Cold Hawaii<sup>5</sup>. Det fysiske resultat blev nye foreningshuse i Klitmøller og Krik, Danmarks første havbad i Nørre Vorupør og strandpromenader i Nørre Vorupør og Klitmøller. Ved at styrke de fysiske rammer for fællesskab, adgangen til stranden og forbinde de tre kystbyers attraktioner og oplevelser i en samlet fortælling, er man lykket med at skabe en destination, som folk rejser langt for at opleve – og en by de gerne vil bo i. Og det er pointen – bosætning, erhvervsudvikling og turisme hænger sammen – også i den kommunale planlægning.

Erfaringerne fra Cold Hawaii og Klitmøller har da også fundet vej til Thistedes seneste kommuneplanstrategi. Heri beskrives bosætning og turisme som sammenhængende potentialer, der bør styrkes og videreudvikles gennem nye initiativer. Der er også udarbejdet lokalplaner, som sikrer offentlig adgang til vandet, sammenhængende promenader og rekreative funktioner til glæde både i

hverdagen og ferien.

Så langt så godt. Det næste spørgsmål bliver, hvad det kræver af planlægningen på længere sigt, når initiativer, der styrker væksten i turismen, lykkedes på den korte bane. Hvordan får vi i tide taget højde for trafikafvikling og parkering, så børnene i byen også i fremtiden har en sikker skolevej, og gæstens første ferieoplevelse ikke bliver at holde i kø? Og hvordan beskytter vi kystbyens lokale kulturarv og egenart, når den bliver presset af behovet for nye sengepladser lige i kanten af de besluttede lokalplaner? Første skridt på vejen i Thisted er arbejdet med en samlet strategiskfysisk udviklingsplan for Klitmøller og Vorupør, der ligger klar i foråret 2020.

### God turisme kræver god planlægning

Fremtidens turisme vil bevæge sig på tværs af lokale politikker, regionale geografier og nationale bæredygtighedsindsatser. Der er derfor behov for en bredere debat blandt politikere,



Foto: Destination SydvestDanmark

Vordingborg Kommune har med en turismestrategi øget antallet af besøgene i området. Kommunen støtter udviklingen, men tilbud og aktiviteter for turisterne er primært udviklet og båret af lokale ildsjæle og frivillige. Flagskibet Camønoen på Møn er et stort aktiv, der har indfanget interessen for at vandre og ønsket om at holde bæredygtig ferie.

Af arkitekt Marianne Bendixen, 'Marianne Bendixen - Byudvikling'

**- Vi skal passe på, at vi ikke drukner i succesen og skaber en modstand i lokalbefolkningen, sådan som det f.eks. er sket i Barcelona.**



Borgmester Michael Smed,  
Vordingborg

Foto: Vordingborg Kommune

Den 21. februar vandt Møn "Havfrueprisen", der af danske rejsejournalister hvert år tildeles en person, et firma, en organisation eller et område – som har bidraget med noget særligt for indlandsturismen. Motivationen for prisuddelingen i år var det store fællesskab og engagement blandt lokale ildsjæle og frivillige på Møn. Særligt blev nævnt udviklingen og markedsføringen af de store initiativer som Camønoen, Dark Sky, Møn UNESCO Biosfære, Møns Klint, Møns Handelsstandsforenings tirsdagsmarkeder i Stege og etableringen af House of Møn – øens turistkontor der er initieret af private midler og drevet af frivillige.

Men hvad er det Møn kan? Og hvordan arbejder man i Vordingborg Kommune med at bruge naturturis-

men som løftestang for udviklingen generelt?

### **Turismestrategien**

I 2012-2014 fik Vordingborg Kommune udarbejdet en potentialeplan for turismeudviklingen på Møn. Målet var at fordoble omsætningen frem mod 2022. Dette med det primære udgangspunkt i outdoor-, natur- og kystturismen.

Og tallene dokumenterer ifølge borgmester Mikael Smed, Vordingborg Kommune, at man er godt på vej mod målene. - Vi havde 16.000 flere overnatninger i 2017-2018 end i de foregående år. Dermed oplevede vi i Vordingborg Kommune en vækst på 4,3% set i forhold til en tilbagegang i nabokommunerne. Og mere end 50% af vores gæster kommer fra udlandet.

Det er en af landets højeste andele af udlandsturister,” fortæller Michael Smed.

Senest er turismestrategien revideret i 2019 og fokus er stadig det samme. Fyrtårnene i Vordingborg Kommunes strategi er Møn, naturen og kysterne. I anden række kommer hovedbyerne Vordingborg og Præstø. Når man spørger Mikael Smed, hvorfor de har valgt denne entydige satsning på naturturismen og Møn, er svaret ret enkelt. - Når vi spørger de besøgende, så er det derfor, de kommer. De vil gerne have mere af samme slags.

### Danmarks venligste vandrerrute

En af eksemplerne på en stærk fortælling med lokal forankring i Vordingborg Kommune er Camønoen, der med sit navn leger med at være en dansk udgave af verdens vel nok mest berømte pilgrimsrute El Camino de Santiago. Siden Camønoen åbnede i 2016 under brandet Danmarks venligste vandrerrute, har interessen for at vandre bidraget med en markant øget turisme på Møn og de omkringliggende øer. Set udefra er der ingen tvivl om, at projektets kommunikationsstrategi har været bærende for udviklingen af Camønoen, der af skeptikere kunne betragtes som en hypet opgradering af den eksisterende vandrerrute: Møn Rundt.

Ikke desto mindre er strategien lykkedes. Udviklingen af vandreturismen har vist sig at passe perfekt ind i trenden om "staycation" og et ønske om at rejse bæredygtigt. Fra åbningen af Camønoen i 2016 var håbet, at der i løbet af 10 år ville komme op imod 10.000 vandrere om året. Det tal blev nået på kun 2,5 måned.

Med succesen er der imidlertid også fulgt et behov for flere faciliteter. Vordingborg Kommune har de seneste år afsat 800.000 kr. om året til forbedringer langs ruten herunder muldtoaletter, affaldshåndtering mv.

- Vi var slet ikke i gear til at håndtere de mange vandrende, og vi må erkende, at vi stadig er bagud," siger Mikael Smed og peger på et af dilemmaerne i turismeudviklingen. "Vi skal passe på, at vi ikke drukner i succesen og skaber en modstand i lokalbefolkningen, sådan som det f.eks. er sket i Barcelona.

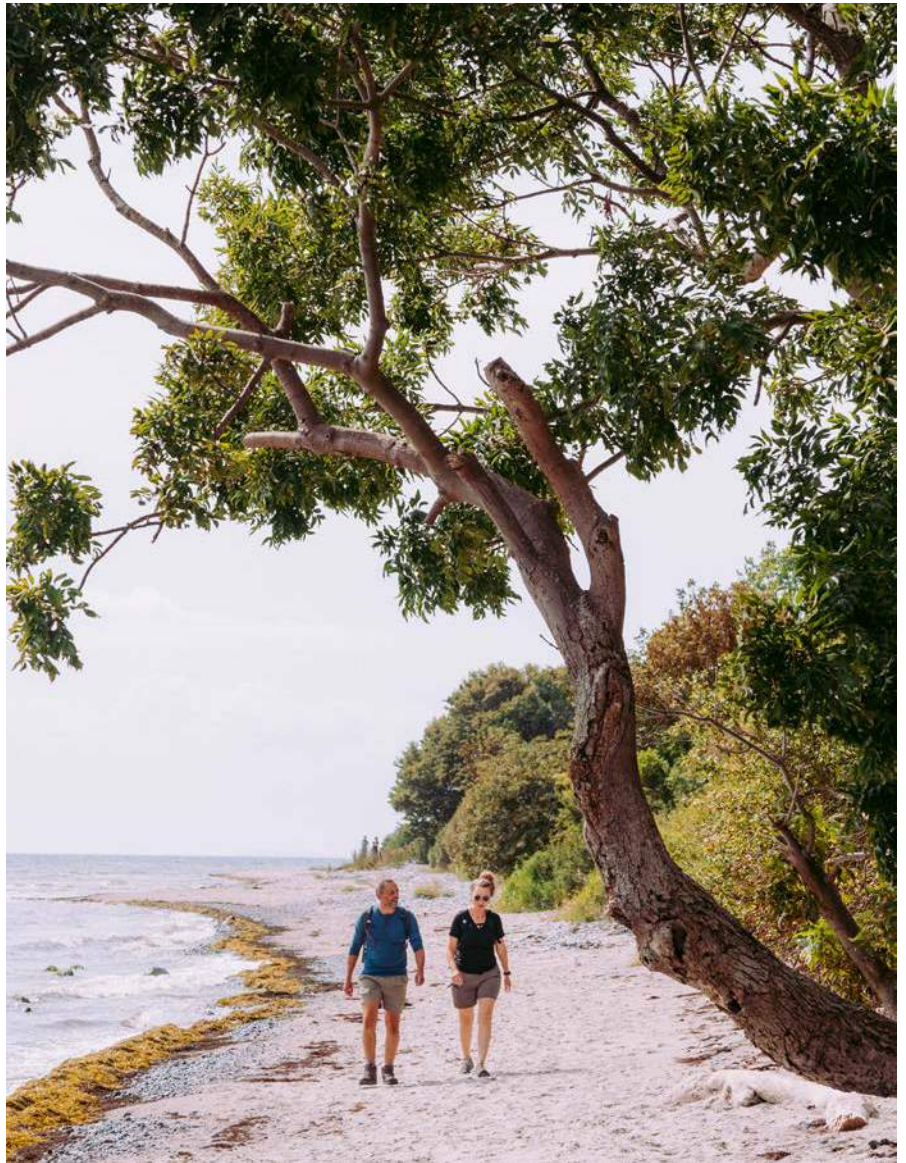


Foto: Destination SydkystDanmark

### Brede skuldre

Et af svarene på den udfordring er ifølge Mikael Smed, at en del af turismen skal flyttes ud i "skuldersæsonen". Det handler blandt andet om at sikre, at der også er tilbud at hente dér. - Det er ærgerligt, når vores gæster kommer til Møn i vinterferien og opdager, at Geocenteret har lukket for sæsonen. Og man kan sagtens vandre på Camønoen eller fiske havørreder selvom det er koldt!" siger han og tilføjer: - Det er jo også der, Dark Sky er bedst... i de mørke måneder.

Og det er ikke kun sæsonen, der har brug for brede skuldre. Borgmesteren er meget bevidst om, at kommunen ikke kan tage æren for Møns turismeudvikling. - Det er jo ikke en strategi, vi har siddet og fundet på i

byrådet. Vi bakker op og understøtter, så godt vi kan. F.eks. har vi ansat en projektleder til Biosfære projektet, og vi støtter House of Møn. Men de mange initiativer er startet lokalt og bæres primært af lokale kræfter. Og heldigvis oplever vi, at flere – også nye tilflyttere – kaster sig ind i projektet, siger Michael Smed.

### Nærværskurser og iværksætterier for naturentusiaster

En tilflytter, der har grebet Camøno-brandet, er Dorthe Elmbæk, der sammen med sin mand flyttede fra Østerbro til Møn i 2018. Sammen driver de Camønogården Bed&Breakfast tæt på Møns Klint. Herfra arrangerer hun blandt andet "stillevandring" med et tilbud om nærværskurser, der kobler vandring, meditation

og naturoplevelser. - Ja, vi bruger Camønoen direkte, fortæller Dorthe Elmbæk og konstaterer, at det var en stærk fortælling at starte forretning på. - Da vi første gang lancerede stillevandringerne på Camønoen, gik vi nærmest viralt. I løbet af de første 14 dage havde vi over 200.000 interesserede på de sociale medier og ikke mindre end 11 udsolgte kurser, og i dag har jeg omkring 8000 følgere på min facebook-side.

## -Udviklingen af vandreturismen har vist sig at passe perfekt ind i trenden om "staycation" og et ønske om at rejse bæredygtigt.

Men for Dorthe er det ikke kun et spørgsmål om forretning. - For mig handler det om bæredygtighed og om at være rollemodel i forhold til, hvordan man kan leve i bedre pagt med naturen. Vi har lige fået LAG midler til at udvikle en Dark Sky hytte med glastag og bæredygtige materialer. Vi eksperimenterer 'af-helved-til' griner hun og tilføjer. - I det hele taget oplever jeg, at der er kæmpe synergi og momentum i de ting, der foregår på Møn i øjeblikket.

Borgmester Michael Smed er ikke i tvivl om, at både turismen og det lokale engagement er med til at understøtte kommunens erhvervsudvikling og grundlaget for bosætning.

- Når vi kigger i krystalkuglen, står det ret klart, at vores fremtidige jobskabelse kommer til at ligge i serviceerhvervene, herunder ikke mindst turismeindustrien. Og når vi spørger nyttilkomne om, hvorfor de er flyttet til Møn, er svarene oftest: De stærke fællesskaber og en helt enestående natur, fortæller Michael Smed.

# Tre tiltag, der trækker turister

## Camønoen

Camøno-projektet er initieret af Møns Museum og støttet af Realdania. Formålet var at skabe nye oplevelser på den 175 kilometer lange vandrerute, hvor gæster kan bevæge sig og få viden og oplevelser inden for kulturhistorie, gastronomi, eventyr og natur. Idéen har været at samle alle lokale aktører om én samlet mission: At skabe kongerigets venligste vandrerute.



Foto: Destination SydvestDanmark

## Biosfære Møn

Møn og de omkringliggende øer blev i 2017 optaget i UNESCOs verdensomspændende netværk af biosfæreområder. Med udnævnelsen peger UNESCO på, at Møns natur er i verdensklasse og anerkender lokalbefolkningens engagement i samspil med naturen. Biosfæreområdet repræsenterer de fleste danske naturtyper både på land og i vandet. Projektets fokus er bevarelse af den artsrige natur, den rige kulturarv og den lokale udvikling af erhvervslivet, uddannelse og bosætning i samspil.

## Dark Sky

Møn og Nyord er nogle af de få steder i Danmark, hvor det er muligt at opleve fænomenet "Dark Sky". En gruppe lokale ildsjæle er gået sammen om at formidle fænomenet og gøre oplevelsen tilgængelig for alle. Et fire år langt og målrettet samarbejde mellem lokale virksomheder, borgere og Vordingborg Kommune har på Møn og Nyord ført til de første Dark Sky udnævnelser i Norden og den første dobbelte Dark Sky udnævnelse i verden.



Foto: Destination SydvestDanmark

## Udfordr bilens magt

# Mere cykling er en gevinst for vores byer, klima og velfærd

Måden, som vi indretter og ombygger vores byer på, har stor indflydelse på morgendagens transportbehov. Vi er nødt til at udfordre bilens magt, flytte bilister over på (el-)cyklen og give danskerne bedre byer, bedre luft og bedre mobilitet.

Det går kun en vej: Vi bliver flere og flere i byerne. Det kræver nye løsninger, og her kommer cyklen ind. Vi skal udnytte cyklens enorme potentialer til at bygge fremtidens byer og nå i mål med en 70% reduktion af CO<sub>2</sub>-udledningen i 2030.

Konkret handler det om at undgå afhængighed af bilen gennem dårlig byplanlægning. I Cyklistforbundet er vi ikke bilhadere. Men vi kan som samfund ikke holde til, at bilen så ofte har forrang for offentlig transport og aktiv transport som gang og cykling. Vi står med enorme udfordringer i forhold til klima, livsstilsygdomme og trængsel på vejene. Vi har brug for byer og infrastruktur, hvor cyklen er konkurrencedygtig med bilen i flere af hverdagens transportsituationer. Cyklisters fremkommelighed skal prioriteres mindst lige så højt som bilisters – og nogle gange højere.

### Gode forudsætninger

Heldigvis har vi i Danmark nogle af verdens bedste forudsætninger for at lykkes med at flytte bilister over på cyklen.

- 46% af alle pendlerture for beskæftigede er ifølge Danmarks Statistik på 10 km eller derunder. Det er en ren smuttur for en el/speed-cykel
- Danskerne vælger ifølge Supercykelstierne i Region Hovedstaden cyklen og er også villige til at cykle langt, hvis bare infrastrukturen er til det. Der er ingen grund til at tro, at det ikke det samme andre steder i landet

### - Vi kan som samfund ikke holde til, at bilen så ofte har forrang for offentlig transport og aktiv transport som gang og cykling.

Derfor siger vi i Cyklistforbundet – blandt andet i høringssvar til forslag om klimalov og evaluering af planloven – følgende:

- Ingen nybyggerier uden tryk og sikker cykelinfrastruktur til nærmeste knudepunkt for offentlig transport og bymidte

## DEBAT



Af direktør  
Klaus Bondam,  
Cyklistforbundet

- Regional planlægning skal understøtte gang- og cykelvenlige byer og kombinationsrejser med offentlig transport.

Bilen har med forurening, støj, forringet sundhed og livskvalitet, trængsel, dårlig pladsudnyttelse og ringe bymiljøer givet os et velfærdstab. Mere cykling er en velfærdsgevinst. Aktiv transport i form af (el) cykling og gang vil reducere den enkelte danskers CO<sub>2</sub>-udledning og hjælpe os af med livsstilsygdomme.

Derfor skal vores byer være fodgænger- og cykelvenlige centreret omkring kollektive trafikknudepunkter. Danmark har brug for flere cyklister, og danske cyklister har brug for bedre forhold. Så enkelt er det.

### - Ingen nybyggerier uden tryk og sikker cykelinfrastruktur til nærmeste knudepunkt for offentlig transport og bymidte.



Bellahøjhusene (opført 1950-57) med tilhørende butikstorv set fra Frederikssundsvej. Foto: Thomas Bredøl.



Nordtorvet med de oprindelige dørhåndtag. Foto: Annette Hartung

## Ny bog

# Sorgenfrivang – efterkrigstidens idealby

I Sorgenfri kæmper en gruppe borgere for at bevare Sorgenfri Torv, som de mener er bevaringsværdig kulturarv. De bakkes op af bl.a. Akademiraadet og Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur, der anbefaler en bevaring af butikstorvet. Omvendt ønsker torvets ejerkreds og flere af butikkerne på butikstorvet at forny det gamle butikstorv ved hel eller delvis nedrivning. Hvordan afgør man egentlig, hvilke bygninger, der skal bevares og hvilke, der kan rives ned?

Af projektleder Anja Meier Sandreid, Dansk Byplanlaboratorium

Som kommune kan det være svært at afgøre, om et givent byggeri bør bevares for eftertiden. Siden Strukturreformen i 2007 har kommunerne været den største varetager af kulturarven i Danmark. Slots- og Kulturstyrelsen er myndighed for fredede bygninger, mens det er op til kommunerne at registrere bevaringsværdige bygninger og udpege kulturhistoriske bevaringsværdier i deres kommuneplan. Med lokalplaner kan kommunen fastlægge, hvordan bygninger eller et område må anvendes eller omdannes under hensyn til bevaringsværdierne.

### Kampen om Sorgenfri Torv

I Sorgenfri har planerne om omdannelse og nedrivning af dele af Sorgenfri Butikstorv skabt røre vande i de seneste år. Butikstorvet, der oprindeligt var ejet af DAB, har siden 1998 været ejet af konsortiet K/S Sorgenfri Torv, der i 2005 fik kommunens tilladelse

til en udbygning af Sydtorvet. Siden er en række planer for udbygning og omdannelse af Sorgenfri Butikstorv blevet præsenteret. I december 2019 indstillede Byplanudvalget Nordtorvet til nedrivning, der i stedet skal erstattes af boligbyggeri, mens Sydtorvet udvides og fornyes:

- De oprindelige tanker bag opførelsen af Sorgenfri Torv var at skabe et moderne og velfungerende butikstorv anno 1960. Realiteterne i dag er, at bebyggelsen på Nordtorvet er uegnet til butiksdrift anno 2020. Det har en enig butiksejerkreds meddelt Kommunalbestyrelsen, og Irma har besluttet at lukke, hvis ikke de får en moderne butik med tilstrækkelige parkeringsforhold. Derfor skal der tænkes nyt i Sorgenfri. Og det haster, fortæller Lars Mathiesen, der er talsmand for Sorgenfri Torvs ejerkreds.

Borgergruppen VoresSorgenfri mener omvendt, at det er en vurde-

ring af butikstorvets betydning som kulturmiljø, der haster. De har gennem flere år protesteret mod planerne om nedrivning torvet. - Sorgenfri Torv er bevaringsværdig forstadskulturarv. Torvet er en del af et sammenhængende kulturmiljø, hvor de ikoniske højhuse er mest kendte. Akademi- raadet med flere ser Nordtorvet som en væsentlig og umistelig del af Sorgenfris identitet og egenart, argumenterer Erik D. Præstegaard, næstformand i foreningen og bestyrelsesmedlem i Bygningskultur Foreningen i Lyngby-Taarbæk. 1.133 borgere har skrevet under på foreningens underskriftsindsamling mod nedrivning af Nordtorvet. Foreningen fremhæver bl.a. den nylige omdannelse af området omkring den tidligere Lyngby Politistation som et skræmmeksempel på mislykket nybyggeri i lokalområdet.

Diskussionen i Sorgenfri handler



Nordtorvet i Sorgenfri med de karakteristiske tagudhæng og stolper i træ og med kig til højhusbebyggelsen Sorgenfrivang II.  
Foto: Susanne Bisgaard.

## Ny bog om Sorgenfrivang

Bogen Sorgenfrivang – et kulturmiljø om Sorgenfrivang er skrevet af de lokale ildsjæle Susanne Bisgaard og Erik D. Præstegaard. Bogen beskriver de byplanmæssige og arkitektoniske ideer bag Sorgenfrivang og indeholder også bidrag fra og interviews med en række lokale borgere. De sidste sider i bogen fremstår som et partsindlæg i den vese-rende sag om Sorgenfri Torv, hvis nedrivning forfatterne er stærkt imod. Bogen kan købes hos Greens Boghandel i Sorgenfri eller ved at skrive til [green@bogpost.dk](mailto:green@bogpost.dk)



både om, hvilken udvikling der ønskes i en kommune, men også om hvorvidt butikstorvet er noget unikt. Sorgenfri Butikstorv er registreret med bevaringsværdien 5, dvs. middel værdi, i SAVE. Men det er sjældent nok at skele til bevaringsværdien registreret i SAVE, der ikke nødvendigvis medtager, om et givent byggeri er en del af et samlet kulturmiljø.

### Forstadens idealby

Opførelsen af helhedsplanlagte forstadsbebyggelser, der minder om Sorgenfrivang, skete i 1950'erne hovedsageligt i Københavnsområdet. I de nyopførte forstæder kunne borgerne sikres adgang til gode boliger og velfærd ud fra et ideal om en funktionsopdelt bystruktur. Centralt var også, at de nye beboere skulle have adgang til butikker. Og det fik de. Sorgenfrivang er en del af denne fortælling. Sorgenfrivang blev opført som et prestigebyggeri af Lyngby Almennyttige Boligselskab (LAB) og Dansk Almennyttigt Boligselskab (DAB) og tegnet af arkitekterne Knud Thorball & Magnus Stephensen, Johs. & Aage Paludan. Bebyggelsen i Sorgenfri består af vidt forskelligt byggeri: Gule murstenschuse i et parkanlæg (opført i 1953) og et 15-etagers højhusbyggeri i tre blokke (opført 1957-59) langs S-banen mellem Sorgenfri og Virum Station, der efter tidens idealer blev opført som et kollektivhus med fællesfaciliteter som beboerhotel, vaskeri og restaurant og desuden små køkkener som en opfor-

dring til fællesspisning. Til bebyggelsen hører det lave Sorgenfri Torv med karakteristisk stolpearbete arkitektur i træ, der breder sig på begge sider af Hummeltoftevej. Nordtorvet er fra 1956, og Sydtorvet er opført ti år senere. Der findes kun få andre eksempler på denne type byggeri fra samme årti. I begyndelsen af 1950'erne blev boligbebyggelsen Skottegården og et butikscenter af samme navn med tilhørende biograf opført i Kastrup, ligesom Bellahøjhusene med omgivende parkanlæg også blev opført med tilhørende lokalt butikstorv. Lidt længere fra København blev der som en del af planlægningen af bebyggelsen Milestedet opført butikker, daginstitutioner, bibliotek, en ny skole og Vestbadet. Et af de mest kendte eksempler på denne type arkitektur er Carlsro i Rødovre, der består af 600 ens enetages rækkehuse i mursten og det otteetages høje Carlsro Langhus med tilhørende butikker i stueetagen, fællesfaciliteter, daginstitutioner og idrætshal.

Fælles for disse byggerier var, at der som en del af planlægningen var indtænkt indkøbsmuligheder enten i stueetagen i selve bygningerne eller lige ved siden af. Butikstorvene var en central del af idealet om det gode liv i efterkrigstidens nye forstadsboliger.

### Efterkrigstidens bygningskultur

Sorgenfri Butikstorvs skæbne er stadig uvis, og den endelige beslutning ligger hos kommunalbestyrelsen. De andre

helhedsplanlagte boligbyggerier med butikstorve fra 1950'erne har lidt forskellige skæbner. I Milestedet blev de to højhuse Agerkær og Ruskær fra hhv. 1954 og 1956 revet ned i 2012, mens de andre bygninger i Milestedet blev renoveret i 2005-2009 og siden indstillet til RENOVER prisen. Vestbadet samme sted blev fredet i 2017. For Butikscenret Skottegården og Bellahøjhusene er der rejst fredningssager, der endnu ikke er afgjort.

For kommunerne kan en vurdering og registrering af kulturhistoriske og arkitektoniske værdier i bygningsmassen understøtte den fysiske planlægning. I mange tilfælde vil bevaring og udvikling sagtens kunne gå hånd i hånd. Ca. 350.000 bygninger i Danmark har fået vurderet deres bevaringsværdi, men det er de færreste kommuner, der har taget hul på arbejdet med at vurdere og registrere bevaringsværdierne i efterkrigstidens og forstadens arkitektur. I enkelte kommuner er det dog blevet til konkret arbejde med efterkrigstidens bygninger som kulturarv, hvilket ofte har vist sig at skabe merværdi i kommunen.

Forstadens arkitektur fylder meget i landskabet og er under omdannelse i disse år. Spørgsmålet er, hvor meget af efterkrigstidens forstadsarkitektur, der skal bevares for eftertiden. Det er netop nu, at denne vigtige diskussion om bevaring skal tages. Det kunne en ny national arkitekturpolitik være vejen til.

# Seks kommuners arbejde med havvandsstigning og stormflod



Et forskerhold har i 2019 taget pulsen på 6 kystkommuners arbejde med havvandsstigninger og stormflod. Trods forskellige forudsætninger, udfordringer og konkrete løsninger er det et fællestræk, at kommunerne stort set kun arbejder med løsningsmodeller indenfor hård kystsikring som mure eller diger. Der er stor politisk opbakning til arbejdet lokalt.

Af professor Gertrud Jørgensen, Landskabsarkitektur og planlægning, Københavns Universitet

*Hvordan arbejder danske kommuner med at forberede kystbyer på stigende havvand? Hvilke udfordringer oplever de? Hvilke temaer arbejder de med? Hvilke problemer oplever de? Og hvad er deres kapacitet til at løfte opgaven?*

## Forskerholdet bag samtalerne

bestod udover Gertrud Jørgensen af Ole Fryd, Katrina Wiberg, Karsten Arnbjerg-Nielsen, Tom Nielsen, Roland Löwe, Kristoffer Albris, Helle Tegner Anker og Jesper Sølvér Schou.

Undersøgelsen er sket i forbindelse med Realdanias kampagne, Byerne og det stigende Havvand.

Interviewrapporten findes her: [realdania.dk/publikationer/faglige-publikationer/praksis-og-kapacitet-i-arbejde-med-havvandsstigning](http://realdania.dk/publikationer/faglige-publikationer/praksis-og-kapacitet-i-arbejde-med-havvandsstigning)



For at komme tættere på at besvare disse spørgsmål har et forskerhold i 2019 interviewet seks danske kystkommuner, Frederiksværk, Horsens, Middelfart, Slagelse, Solrød og Vordingborg. Kommunerne repræsenterer forskellige kysttyper, bystørrelser, regionale kontekster, problemstillinger, risikobillede og forskellig grad af tidligere erfaring med at arbejde med kystforvaltning og stormflod. De ligger alle ved de indre danske farvande. Fordi området er nyt, er den faglige kapacitet relativt lille med få erfarne medarbejdere og mange nye. Når det kombineres med overflytning af opgaver fra staten, er det værd at overveje, om der er behov for yderligere statslig hjælp med videns- og kompetenceopbygning eller for formel regional eller mellemkommunal koordinering. Herunder følger udvalgte observationer fra interviews i de seks kommuner.

## Forskellige udfordringer – samme type løsninger

De fleste kommuner tænker konkret i (nutidige) højvandshændelser, men med fremtidige havvandsstigninger som et langsigtet perspektiv. Trods

forskellige forudsætninger, udfordringer og konkrete løsninger er det stort set kun løsningsmodeller indenfor hård kystsikring (mure eller diger), der er på dagsordenen.

Andre typer af løsninger, naturbaserede løsninger, tilpasning eller tilbagetrækning, indgår ikke i arbejdet, end ikke som langsigtet perspektiv. Den langsigtede planlægning for byudvikling tager i store træk ikke hensyn til havvandsstigninger, eller der tænkes i beskyttelse og afværgeforanstaltninger i nybyggede områder der antages at kunne blive truet. Ingen af de interviewede nævner muligheden for at tænke i alternativer til den udvikling i havne- og lavtliggende områder, der er på dagsordenen i alle kommunerne. Der er altså relativt lille åbenhed og nysgerrighed overfor alternativer til eksisterende planer, strategier og løsninger.

## Bykvalitet og borger-samarbejde i fokus

Alle kommuner arbejder engageret med at sikre, at kystsikringsløsninger får så høj arkitektonisk kvalitet, at de kan bidrage til at løfte byerne og deres



kyststrækninger. Særligt i bymidterne ses klimatilpasning som løftestang for at udvikle byrum med nye æstetiske og rekreative funktioner. Der er fokus på, at vandet stadig skal være en æstetisk og rekreativ ressource i dagligdagen. Her er erfaringer fra klimasikring ift. regnvandshåndtering af stor værdi. Samarbejde med borgere har høj prioritet, både i planlægning, projektvudvikling og ikke mindst i beredskabet.

### Behov for koordinering og fælles retningslinjer

Flere kommuner efterspørger koordinering og støtte fra statsligt hold eller regional koordinering. Med overdragelsen af kystbeskyttelsesopgaver fra Kystdirektoratet til kommunerne føler flere af de interviewede, at de står ret alene med udfordringerne. Selve risikoen synes at være godt kørende, men beslutninger om sikringsniveauer og indsatser er en blandet politisk og teknisk opgave, og nogle nævner at fx et pålæg om et bestemt sikringsniveau kunne gøre beslutninger lettere for forvaltning og politikere, og understrege

at det er en teknisk beslutning fremfor en politisk.

Flere nævner også, at der ikke er fulgt midler med overflytningen af myndighedsopgaver til kommunerne, og at 'der sidder en medarbejder og laver sager uden egentlig at have tid til det'.

Der foregår ikke en egentlig regional koordinering, men flere kommuner nævner, at de samarbejder med nabokommunerne.

### Viden hentes fra Kystdirektoratet og gennem faglige netværk

Kommunerne læner sig i høj grad op ad Kystdirektoratet, når det angår viden. Desuden er de medlemmer af forskellige netværk (faciliteret af KTC, KL, Kystdirektoratet), og flere nævner at foregangskommuner har stor betydning. Flere kommuner bruger konsulenter. Nogle er tilfredse, andre mindre tilfredse. De mindst tilfredse peger bl.a. på manglende dyb viden, fx om samspillet mellem regnvand og havvand og manglende kendskab til de sidste lovmæssige udviklinger. Flere peger

på værdien af gode visualiseringer som et grundlag for dialog med borgerne. Som nævnt er en del medarbejdere nyansatte og nyuddannede ("det er mit første job") eller har arbejdet indenfor andre byplan- eller miljørelaterede emner. Den erfaringsbaserede kompetence findes i flere tilfælde kun hos én relativt erfaren person, som dog ofte har arbejdet mere specifikt med kystbeskyttelse, ikke nødvendigvis i urban sammenhæng og ikke nødvendigvis med fremtidens klima for øje.

**Flere kommuner efterspørger koordinering og støtte fra statsligt hold eller regional koordinering.**

# VERDENSMÅL OG UDVIKLING I DET ÅBNE LAND

**Formålet** med dagen er at blive klogere på, hvordan vi, i en dansk lokal skala, kan omsætte store, globale verdensmål til virkelighed.

**Målet** er både at forstå verdensmålene bedre, hente inspiration til vores arbejde og få indblik i relevante, konkrete værktøjer for den kommunale og lokale skala.

**Målgruppen** er kommunale natur-/miljø- og planmedarbejdere, men også studerende og øvrige interesserede er velkomne.

**Dato:** Torsdag d. 30. april 2020

**Tid:** 10:00 - 16:00

**Sted:** Københavns Universitet, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning (IGN), Rolighedsvej 23, 1958 Frederiksberg C; Mødelokalet Von Langen

**Pris:** 600 kroner for medlemmer af KU's Videntjeneste og tilskudsgivere til Dansk Byplanlaboratorium. 800 for alle andre.

**Tilmelding senest den 20. april på [www.byplanlab.dk](http://www.byplanlab.dk)**

dansk byplan  
laboratorium



KØBENHAVNS UNIVERSITET  
DET NATUR- OG BIOVIDENSKABELIGE FAKULTET

## PROGRAM // TORSDAG DEN 30. APRIL

09:30	Registrering, Velkomstkaffe + croissant
10:00	Velkomst og rammesætning ved Ellen Højgaard Jensen, Dansk Byplanlaboratorium
10:10	Verdensmålene - det store perspektiv - ved Steen Hildebrandt
10:40	Verdensmål og målbarhed ved Michael Hauschild, DTU
11:05	PAUSE
11:15	Verdensmålene i den kommunale virkelighed ved Sille Markussen, Sønderborg Kommune
11:35	Verdensmålene i landskabshøjde ved Henrik Vejre, IGN, KU
11:50	Panelopsamling - Hvad har vi lært i løbet af formiddagen? ved Peter Stubkjær Andersen, IGN, KU

12:15	FROKOST
13:00	WORKSHOPS • Verdensmål i lokal skala - fremtidens landskabsplanlægning ved Henrik Vejre, IGN, KU • Natur- og landskabshensyn i klimatilpasningsprojekter i det åbne land ved Peter Stubkjær Andersen og Rikke Munck Petersen, IGN, KU • Landzoneregler, planlægning og bæredygtighed ved... (facilitator på vej)
14:45	PAUSE - kaffe og kage
15:15	Hvad har vi lært i løbet af eftermiddagen? ved Peter Stubkjær Andersen, IGN, KU
15:30	Lokale værdier og prioriteringer i Nørreådal - et regionalt landskab i forandring ved Lotte Ruegaard Petersen, IGN, KU
16:00	Afrunding og tak for i dag ved Henrik Vejre, IGN, KU

**TEMADAG**

# Kan strategisk-fysiske udviklingsplaner få tre købstæder til at overleve både fremtiden og vandet?

Vordingborgs tre købstæder Præstø, Stege og Vordingborg har en række fælles behov for at sikre havne- og kystområder mod havvandsstigning og oversvømmelser samt store lokale ønsker om bedre faciliteter og adgang til vandet. Det forsøger man at imødekomme med tre strategisk-fysiske udviklingsplaner, som vil sikre en bæredygtig og fremtidssikret byudvikling – men er det nok til, at købstæderne kan overleve?

Af arkitekt Rosa Philippine Schollain, Vordingborg Kommune

- Havet omkring Danmark er steget 23 – 28 centimeter siden begyndelsen af 1900-tallet. I fremtiden vil både temperaturen og havet stige mere og hurtigere. (...) Risikoen for stormflod tager til. Det vil påvirke alle danske kystbyer. Beslutninger skal træffes, selv om grundlaget for beslutningerne er usikkert. Danmarks Meteorologiske Institut og Kystdirektoratet anbefaler at regne med en havstigning på op mod halvanden meter i dette århundrede – for en sikkerheds skyld. Sådan opsummerer Teknologirådet situationen i en rapport fra 2019. Vandet truer altså vores kystbyer og deres kulturarv. Spørgsmålet er om købstæderne på sigt kan overleve vandet. Hvis de skal det, skal der gribes ind nu.

## Mere end diger og mure

Derfor – og fordi Vordingborg Kommune er udpeget som særligt sårbar overfor oversvømmelse af Kystdirektoratet i 2019 – har vores dagsorden for planerne også været at klimasikre vores

tre købstæder. Og da vi ikke bare ønsker at bygge en mur eller et dige rundt om byerne, er planerne udarbejdet gennem en tværgående planlægning mellem de tre byer i tæt dialog med borgere og interessenter om de konkrete fysiske projektideer. Arbejdet har således haft et dobbelt sigte; At sikre mod og håndtere oversvømmelser på en måde, der kan skabe byrumsmæssig merværdi gennem konkrete klimasikringstiltag, så vi forvandler udfordringerne til et potentiale og en styrke for byudviklingen.

At kystsikringen i planerne bruges som løftestang for byudvikling ses i sikringens udformning, der tilpasser sig det enkelte rum og understøtter stedets stemning, historie og brug. På den måde fungerer sikringen som en del af byrummet og byrummet som kystsikring. Kystsikringen er samtidig med til at dimensionere de forskellige havnerum, så der skabes både store, aktive samlingspunkter, lokale mødesteder og små uformelle invitationer til ophold, stilhed og samtale.

## Tre parallelle planer og tre stedsspecifikke hovedgreb

Vi har betragtet det som en styrke i vores arbejde med planerne, at de består af en række grundlæggende fællestræk- og arbejdstemaer. Samtidig har alle byerne deres helt egne topografiske og kulturelle særkender. Det har vi arbejdet med i både processen og i selve planerne, så de har fået hver deres hovedgreb: Et Tidslinjekoncept for Vordingborg med fortid, nutid og fremtid ved havnen for foden af Vordingborgs slotsruin og Gåsetårnet; Et Mødesteds-koncept for Stege med havnen som udgangs- og samlingspunkt for beboere og gæster på Camønoen. Præstø har fået et Øen-rundt-koncept med Vandets vej – Havnens Rum – Fælles udvikling, som understøttes af fortællingen om den gamle historiske præsternes ø. På den måde har de tre købstæder arbejdet med en særlig forståelse af deres by og gennem samarbejdet fået et øget kendskab til hinanden.

### Læs mere

Se planere, historik og åbningstræk på [vordingborg.dk/by-og-vand](http://vordingborg.dk/by-og-vand)



Den Grønne Havn Vordingborg, visualisering SLA. Udviklingsplan for Vordingborg Nordhavn.

## Et fælles grundlag for borgere, foreninger, erhvervsdrivende og kommunen

Brugerne er drivkraften for livet og udviklingen på havnen, og de spiller en vigtig rolle, når det kommer til de fremtidige udviklingsplaner. Ingen kender havnens kvaliteter og udfordringer bedre end dem, som har deres daglige gang her, og ingen ved, hvad havnen mangler mere, end de, som ønsker at være på havnen, men ikke har fundet plads.

## Udviklingsplaner for Stege, Præstø og Vordingborg

Vi er overbeviste om, at alvorlig ment involvering skaber et væsentligt og nødvendigt lokalt ejerskab. Derfor er de lokale aktører og beboere i høj grad blevet hørt og involveret. I alle tre byer blev der både holdt møder for havnenes interessenter og offentlige byværksteder, hvor borgerne deltog. I fælles byværksteder for de tre byer kunne borgere, politikere og parter drøfte byerne i fællesskab. I de 3 byer kunne borgere og andre interesserede mødes ugentligt med projektlederne på projektkontorerne med mulighed for en diskussion og opdatering på projektets fremgang. Samtidig kunne man løbende følge planernes tilbliven digitalt.

## Bliver planerne til noget? Købstæderne drukner – men ikke i penge

Så i skrivende stund er arbejdet i gang med at planlægge og projektere de første delprojekter fra planerne som et åbningstræk i hver by. Med disse er det meningen, at udviklingen i havnene skydes i gang, og der samtidig skabes yderligere lokalt ejerskab til planerne. Men at finde finansiering til planerne er planernes primære udfordring og også deres største svaghed. I en yderkommune som Vordingborg er der på ingen måde en givet finansiering til klimasikring i et sådant format og omfang. Den samlede anslåede anlægssum beløber sig til knap en halv milliard kroner, og det kan med sikkerhed siges, at en kommune som vores er yderligere udfordret af de klimaændringer, vi nu oplever som en kendsgerning. Det giver vores udviklingsplaner en "sense of urgency", som vi svært kan se bort fra. Udover de efterhånden så velkendte økonomiske slagmarker som er afstedkommet af landets demografiske udvikling parret med en vækstmaessig polarisering og urbanisering, er den klimabetingede udfordring et tilsvarende pres på landets købstæder og landkommuner.

Således skal lyde et opråb herfra om at tage klimasikring af landets købstæder alvorligt og op som et nationalt anliggende!

## Fra udviklingsplanerne

### Teknisk grundlag

De tre udviklingsområder Vordingborg, Stege og Præstø ligger i en del af Dansk farvand, hvor forekomsten af højvande genereret af storme i området er et resultat af forholdsvis komplicerede forhold og stormforløb.

Både Vordingborg, Stege og Præstø er beliggende i områder, der er delvist beskyttede fra de omkringliggende havområder, og højvande vil derfor overordnet set være et resultat af opstuvning fra de omkringliggende vande. (...) Det antages at levetiden for de tre byudviklingsprojekter er 100 år, og vi vælger over de 100 år at følge udviklingen i havvandsstigningerne og ekstremhændelser i form af skybrud, vinterregn og stormflod, med henblik på at lave justeringer af permanente strukturer hhv. beredskabsplaner og mobile løsninger.

Derudover vil vi fokusere på en 100 årshændelse som den vurderes til at være om 100 år som designgivende stormflod. Ved at vælge dette vil sandsynligheden for at der sker en overskridelse af designkoten være mindre end 1% hvert år indtil om 100 år, hvor den netop vil være 1%.

Baseret på DMI's nuværende fremskrivninger af havvandsstigninger frem til 2119, og med beregning af en årlig landhævning på 1,1 mm per år, fastlægges sikringskoten til +2.0. Derudover vil det være muligt i fremtiden at tilpasse og udbygge løsningerne.



# Gør stationer til knudepunkter

Hvordan kommer vi i mål med FNs verdensmål om bæredygtige transportformer og reduktion af CO<sub>2</sub>-udledningen? Flere skal lade bilen stå og bruge den kollektive transport. Ifølge UN Habitat kan en effektiv organisering af byrum omkring knudepunkter få flere til at tage toget. I Danmark er vi kun så småt ved at komme i gang.

Af cand. polyt. Muhammed Ghannam og cand. mag. Charlotte Sjælland, Dansk Byplanlaboratorium

Det er en rigtig god ide at udvikle både nye og gamle byområder omkring effektive knudepunkter. Resultatet er en sammenhængende by med vægt på tilgængelighed, en bred vifte af services og arealer med plads til en blanding af aktiviteter, beboelse og erhverv tæt forbundet med transportsystemet. Knudepunkter skal give den enkelte borger mulighed for at ændre trafikadfærd og bør omfatte et gennemsigtigt design for fodgængere, mulighed for effektive transitskift og bedre infrastruktur på tværs af de bæredygtige transportmidler. Parkeringsmulighederne for cykler og elektriske løbehjul på stationen bør optimeres, da de ofte bruges som første eller sidste transportform.

## Behov for en fælles vision

Som man kan se i artiklen de 3 europæiske eksempler foregår transitorienteret byudvikling ofte i et samarbejde mellem flere aktører. Det kan være ejeren af stationsbygningen, boligforeningen der har det tilgrænsende areal og kommunen, der gerne vil styrke knudepunktet. Ofte er det en af aktørerne i samarbejdet, der har udviklet visionen. Hvis de andre aktører skal bakke op om projektet, er det vigtigt, at de tydeligt kan se, hvordan de får tilgodeset deres interesser og behov.

## Den økonomiske løftestang

Når det nu er så indlysende rigtigt – hvorfor sker det så ikke? Den største barriere er finansieringen. Det er derfor den fælles vision skal være på plads, så aktørerne kan indgå juridisk forpligtende aftaler omkring finansieringen. Ofte er der et greb i de projekter vi kender, der kan fungere som økonomisk løftestand og som styrker aktørernes motivation for at engagere sig i projektet. I eksemplet fra Växjö er der en økonomisk gulerod for alle aktørerne. Kommunen opnår en besparelse på renoveringen af det gamle rådhus. I stedet forpligter de sig til at leje en etage i den nye stationsbygning, så ejerne af kontorbygningen er sikret en fremtidig indtægt.

## Tænk stort

Det kan være svært for den enkelte aktør at forpligte sig juridisk og økonomisk, når selve byudviklingsprojektet strækker sig over flere år.

Her kan det være nødvendigt, at kommunerne investerer tid og midler fra flere forskellige områder i forvaltningen. Aktørerne må tænke ud af boksen og overveje, hvor mange behov man kan få integreret i projektet. Det kan eksempelvis være gennem særlige puljer, man kan søge hos staten, hvilket var tilfældet i Arnhem, der søgte midler til finansieringen i flere forskellige af statens puljer for at få enderne til at mødes.



## Treparts-aftalen i Växjö

1

I Växjö var der flere behov i spil. Växjö kommunes rådhus stod for en omfattende renovering. Byens station trængte til en opgradering på grund af et stigende antal trafikanter. Stationens ejer Jernhesten var tøvende med investeringen i en ny bygning og prøvede at finde andre alternativer. Løsningen blev et samarbejde mellem Växjö Kommune, det kommunale ejendomsselskab Vöfab og Jernhesten. Växjö kommunen brugte investeringen i et nyt rådhus som løftestang for hele projektet, mens Vöfab stod for finansieringen.

### Juridisk forpligtende aftaler – til fordel for alle.

I forbindelse med arealet i masterplanen og den nye bygning, der både skulle huse station og rådhus, indgik Växjö kommune, Vöfab og Jernhesten en række juridisk forpligtende aftaler. I første omgang købte Vöfab stationsgrunden af Jernhesten, resten af arealet i masterplanen var allerede ejet af Växjö kommune. I den færdige bygning har Jernhesten forpligtet sig til at købe den nederste etage, der huser stationen og andre serviceydelser. Til gengæld skal Växjö kommune ifølge trepartsaftalen leje kontorer i bygningen, hvilket er en klar fordel for Jernhesten, da det er med til at sikre et stabilt flow af mennesker i stueetagen.

I dag har Växjö ikke alene fået en ny station med rådhusfunktioner, der er samtidig skabt et nyt midtpunkt i byen med flere attraktive funktioner, fællesarealer og cafeer. I området tæt på stationen er der planer om boliger ligesom det gamle rådhus bliver omdannet til boliger. Som ekstra gevinst har Växjö Kommune sparet 4,3 mio. sek.

## Transitorienteret byudvikling – tre europæiske eksempler

Det skal det være langt nemmere at skifte mellem transportformerne, hvis flere skal bruge den kollektive transport. Det kræver velfungerende trafikale knudepunkter. Derfor har vi undersøgt, hvordan man ved hjælp af transitorienteret byudvikling har fået skabt nye knudepunkter i hhv. svenske Växjö, norske Lillehammer og hollandske Arnhem.

### Arnhem – et nationalt anliggende

2

Både Arnhem Kommune, ProRail og Dutch National Railways har længe haft planer om en udvidelse og opgradering af stationen, fordi den er et vigtigt knudepunkt for den kollektive trafik mellem Tyskland, Holland og Belgien, der oplever et stigende antal passagerer.

#### En fælles vision – det økonomiske boost

Første led i processen var at få skabt en vision, der kunne få nabokommunerne og andre interessenter til at gå ind i projektet. Det blev visionen om et helt nyt knudepunkt, der samtidig kunne skabe et økonomisk boost for området og give Arnhem en ny byidentitet, der fik nabokommunerne og regionen til at involvere sig i projektet. Selve finansieringen har Arnhem Kommune været ansvarlig for at få på plads. Heldigvis har Transportmini-



steriet og ministeriet for økonomiske anliggender været positivt indstillet overfor projektet og bevilget penge gennem forskellige puljer. Desuden har regionen og Arnhem Kommune bidraget. De omkringliggende kommuner har forpligtet sig til at lægge arbejdstimer i projektet.

#### En effektiv transport maskine

Det er UNStudio, der har skabt masterplanen, der ligger på et areal ejet af

Dutch National Railways. I knudepunktet mødes 6 forskellige transportformer, alle skift sker via den centrale transithal. Til forskel fra eksemplerne fra Växjö og Lillehammer er indeholder stationen i Arnhem et underjordisk P-kælder til biler. UNStudio har med sit skulpturelle design og brugen af dagslys gør det enkelt at finde rundt. For at sikre et konstant flow af mennesker rummer området i dag både boliger, erhverv, butikker og et biogracomplex.

### Opgradering til knudepunkt i Lillehammer

3

Det norske begreb skystasjon bygger på 4 elementer: Skift mellem transportmidler, information til de rejsende, mulighed for overnatning og køb af måltider. I 2011 gennemgik alle 4 elementer en gennemgribende modernisering. Så Lillehammer skystasjon i dag har alt, hvad der skal til for at være et funktionelt knudepunkt.

#### Til glæde for turisterne

Hovedindgangen er blevet tydeligt markeret, så turisterne kan se, hvor de skal gå hen i deres jagt på information og andre services. Stationen har fået et rejsecenter, hvor Den norske Turistforening, Norges Statsbaner og Norges statslige Jernbaneoperatør er tilgængelige. I det hele taget er der lagt vægt på et design, der er med til at vise vejen til den transportform, man skal skifte til. Generelt har stationen fået et større udbud af services



og der er lavet mulighed for aktiviteter udenfor.

#### En stærk klimaprofil

Klimatilpasning er en fast del af de moderniseringer Bane Nor Eiendom foretager. Det hænger sammen med deres ambition om at udvikle traditionelle stationer til moderne knudepunkter og få flere over i den kollektive trafik. Man har blandt andet gjort det nemmere at skifte transportform ved at bygge en busterminal i forbindelse med stationen, lavet parkeringsområder til taxa, biler og

cykler samt skabt sammenhæng med gangbroer.

#### Bane Nor Eiendom

Samtlige norske stationsbygninger med tilhørende areal er ejet af Bane Nor Eiendom, der er en økonomisk stærk spiller inden for by- og ejendomsudvikling. I Lillehammer tog Bane Nor Ejendom initiativet, havde visionen og var drivkraften i projektet. Mod at få de øvrige aktørers økonomiske andele tilbagebetalt senere finansierede Bane Nor Eiendom hele projektet og købte kommunens andel af stationsområdet.

# Byplanlaboratoriets bestyrelse

Byplanlaboratoriets øverste ledelse er bestyrelsen, se medlemmerne herunder. Den rådgives af et repræsentantskab på godt 60 personer fra en lang række organisationer og myndigheder med tilknytning til planlægning.

## Byplanlaboratoriets bestyrelse 2020

= Ny i bestyrelsen



**Jes Møller, formand**  
Selvstændig  
Valgt af repræsentantskabet 2017



**Bettina Hedeby Madsen**  
Direktør,  
Hjørring Kommune  
Valgt af repræsentantskabet i 2018



**Lise Aen Kobberholm**  
Vicedirektør,  
Trafik, Bygge og Boligstyrelsen  
Udpeget af Boligministeriet 2020



**Marie Stender, næstformand**  
Forsker,  
Statens Byggeforsknings Institut  
Valgt af repræsentantskabet 2017



**Hans Bo Hyldig**  
Direktør,  
FB Gruppen  
Valgt af repræsentantskabet 2017



**Mats Olsson**  
Arkitekt,  
Urban Development Strategies  
Valgt af bestyrelsen 2018



**Alexandra Vindfeld Hansen**  
Landskabsarkitekt,  
SLA  
Valgt af repræsentantskabet 2018



**Karsten Biering Nielsen**  
Vicedirektør,  
Københavns Kommune  
Udpeget af Kbh Kommune 2019



**Tommy Tvedergaard Madsen**  
Specialkonsulent,  
Region Nordjylland  
Udpeget af Danske Regioner 2019



**Berit Mathiesen**  
Chefkonsulent,  
KL  
Udpeget af KL i 2017



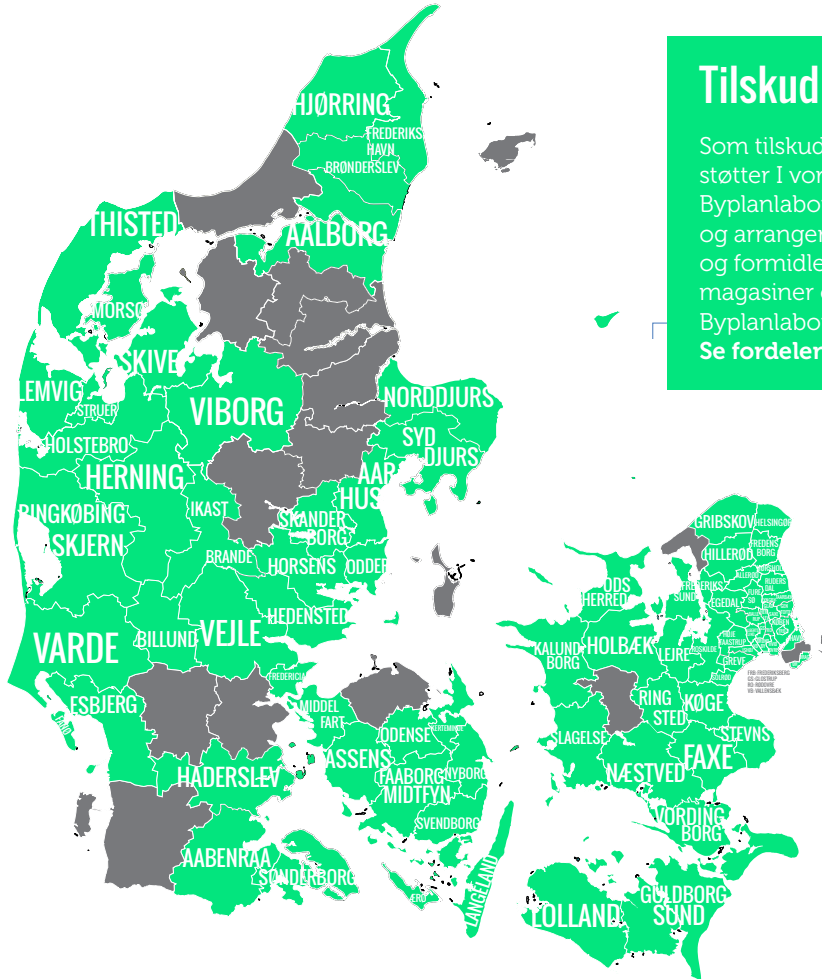
**Lisbet Wolters**  
Stadsarkitekt,  
Vejle Kommune  
Valgt af repræsentantskabet 2018



**Sigmund Lubanski**  
Underdirektør,  
Erhvervsstyrelsen  
Fast gæst i bestyrelsen

# Tak for tilslutningen!

84 kommuner, Erhvervs- og vækstministeriet, Transport- og boligministeriet og en lang række private og offentlige organisationer støtter Byplanlaboratoriet i 2020. Tak! Jeres støtte er vigtigt for vores fortsatte virke som en uafhængig institution, der formidler og udvikler viden, skaber netværk og sætter planlægningen til debat.



## Tilskud med fordele

Som tilskudsgiver til Dansk Byplanlaboratorium støtter I vores arbejde og virksomhed. Dansk Byplanlaboratorium tilbyder byplanfaglige kurser og arrangementer, deltager i udviklingsprojekter og formidler byplanlægningen via debatmøder, magasiner og hjemmesiden. Tilskudsgivere til Dansk Byplanlaboratorium opnår en række særlige fordele. **Se fordelene på [www.byplanlab.dk](http://www.byplanlab.dk).**



 Tilskudsgivere til Dansk Byplanlaboratorium

## Tilskudsgivere i 2020

**dansk byplan**  
laboratorium

**Offentlige organisationer:** Erhvervs- og vækstministeriet • Transport- og boligministeriet **Institutioner:** Arkitektskolen Aarhus • Danske Regioner • Skov og Landskab/ KU • Statens Byggeforskningsinstitut • Trekantområdet Danmark • Aalborg Universitet, Institut for Planlægning **Private firmaer og foreninger:** Akademisk Arkitektforening • BARK Rådgivning A/S • BM Arkitekten Aps • By og Havn • CFBO • Codex Advokater P/S • Cowi A/S • DAC • Forbundet Arkitekter og Designere • Hasløv og Kjærsgaard I/S • ICP A/S • Kommunernes Landsforening • Kuben Management • Køge Kyst P/S • LandSyd I/S • Lifa A/S • Malthas Tegnestue • Mølbak Landsinspektører A/S • NIRAS Planlægning • Nyforbyelse Aps • Planværkstedet • Rambøll Danmark • Schønherh A/S • SetilSiden • Årstidernes Arkitekter A/S **Kommuner:** Albertslund Kommune • Allerød Kommune • Assens Kommune • Ballerup Kommune • Billund Kommune • Bornholms Regionskommune • Brøndby Kommune • Brønderslev Kommune • Dragør Kommune • Egedal Kommune • Esbjerg Kommune • Fanø Kommune • Faxe Kommune • Fredensborg Kommune • Fredericia Kommune • Frederiksberg Kommune • Frederikshavn Kommune • Frederikssund Kommune • Furesø Kommune • Fåborg-Midtfyn Kommune • Gentofte Kommune • Gladsaxe Kommune • Glostrup Kommune • Greve Kommune • Gribskov Kommune • Guldborgsund Kommune • Haderslev Kommune • Hedensted Kommune • Helsingør Kommune • Herlev Kommune • Herning Kommune • Hillerød Kommune • Hjørring Kommune • Holbæk Kommune • Holstebro Kommune • Horsens Kommune • Hvidovre Kommune • Høje-Taastrup Kommune • Hørsholm Kommune • Ikast-Brande Kommune • Ishøj Kommune • Kalundborg Kommune • Kerteminde Kommune • København Kommune • Køge Kommune • Langeland Kommune • Lejre Kommune • Lemvig Kommune • Lolland Kommune • Lyngby-Taarbæk Kommune • Middelfart Kommune • Morsø Kommune • Norddjurs Kommune • Nyborg Kommune • Næstved Kommune • Odder Kommune • Odsherred Kommune • Ringkøbing-Skjern Kommune • Ringsted Kommune • Roskilde Kommune • Rudersdal Kommune • Rødovre Kommune • Skanderborg Kommune • Skive Kommune • Slagelse Kommune • Solrød Kommune • Stevns Kommune • Struer Kommune • Svendborg Kommune • Syddjurs Kommune • Sønderborg Kommune • Thisted Kommune • Vallensbæk Kommune • Varde Kommune • Vejle Kommune • Viborg Kommune • Vordingborg Kommune • Ærø Kommune • Aabenraa Kommune • Aalborg Kommune • Aarhus Kommune



# Plankalender

- |                              |  |                    |   |                      |  |
|------------------------------|--|--------------------|---|----------------------|--|
| <b>31. marts - 1. april</b>  | <b>Tilsyn med vandværker</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>                                | <b>12. maj</b>     | <b>Praktisk pleje af vandhuller og lignende</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>        | <b>18.-19. maj</b>   | <b>Jordforurening, undersøgelser og risikovurdering</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>       |
| <b>31. marts og 1. april</b> | <b>Markarbejdet</b><br><a href="http://www.landinspektoren.dk">www.landinspektoren.dk</a><br>Vejde                                   | <b>13. maj</b>     | <b>Sommerhus-konference: Velkommen på landet</b><br>Fyn<br><a href="http://www.byplanlab.dk">www.byplanlab.dk</a>               | <b>27. maj</b>       | <b>Vejloven</b><br><a href="http://www.landinspektoren.dk">www.landinspektoren.dk</a><br>Vejde   |
| <b>2. april</b>              | <b>Naturbeskyttelseslovens bygge- og beskyttelseslinjer</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a> | <b>7. maj</b>      | <b>Skimmelsvampe og indeklima</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>                      | <b>28. maj</b>       | <b>Planlægning for kystbeskyttelse og oversvømmelse</b><br><a href="http://www.landinspektoren.dk">www.landinspektoren.dk</a><br>Vejde |
| <b>2. april</b>              | <b>Uvedkommende vand</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>                                    | <b>13. maj</b>     | <b>Bliv hørt! Mundtlig formidling for specialister</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a> | <b>19.-20. juni</b>  | <b>Studietur til Tübingen</b><br>Tübingen, Tyskland<br><a href="http://www.byplanlab.dk">www.byplanlab.dk</a>                          |
| <b>14., 20. og 27. april</b> | <b>Digitaliseringsstrategi</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>                              | <b>13. maj</b>     | <b>Projektlederuddannelse (4 moduler)</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>              | <b>1.-2. oktober</b> | <b>Byplanmøde 2020</b><br>Aabenrå, Sønderborg og Flensborg<br><a href="http://www.byplanlab.dk">www.byplanlab.dk</a>                   |
| <b>23. april</b>             | <b>Tilsyn og håndhævelse på natur- og miljøområdet</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>      | <b>14. maj</b>     | <b>Arealer, servitutter og erstatningsforhold</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>      |                      |  |
| <b>27.-28. april</b>         | <b>Regnvandsbassiner</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>                                    | <b>18.-19. maj</b> | <b>Spildevandsplanen</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>                               |                      |  |
| <b>5. maj</b>                | <b>Landzoneadministration</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>                               |                    |   |                      |  |
| <b>5.-7. maj</b>             | <b>Tilsyn med anlægsarbejder</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>                            |                    |   |                      |  |
| <b>7. maj</b>                | <b>Projekttag for projektledere m.fl.</b><br>Silkeborg<br><a href="http://www.fvc-kursus.dk">www.fvc-kursus.dk</a>                   |                    |   |                      |  |

2020

